

Schulmeister F. Eisen.

1842. Jahre.

L o m i s s e

Õppetuse = raamat,

kus sees ärrasellerakse,

mis suur Summal ma-ilma peäle
on lonud.

Õggaiuhhele, kes õppetust tagganouab.

Õpetaja *õpetaja* *õpetaja*

Tallinnas, 1842 aastal,
trükkitud J. H. Gresseli kirjadega.

Der Druck ist gestattet, unter der Bedingung, daß nach
Vollendung desselben die gesetzliche Zahl Exemplare der Censur-
Comität übergeben werde. Dorpat, den 10. Septbr. 1842.

Censor Sahmen.

(L. S.)

G e s t k ö n n e .

1. Se tundminne Jummalala teggudest annab innimessele mitmesuggust kasu ; temma näitab kuidas ärmolinne Loja Ennast lomisse sees meile on awalikkus teinud, ja kallab meile selle tundmisse läbbi auustamist, immetellemist ja tänno süddamesse Jehowa Jummalala sure tarkusse, woimusse ja heldusse ülle ; nenda jääb innimenne ikka targemaks, ja kindlamaks omma usso sees, sest et temma ikka ennam ja ennam hakkab tundma kuida Jummal keik asjad wägga targaste on seadnud, ja kuidas Temma keik immelikkult üllespeab.

2. Enne kui minna hakkab teile lomissest juttustama, tahhan minna teid esste meie Ma-ilm omma osfadega, se suur Ma-ilm-Merri ja Wennema-riik õppetada tundma ; ja siis minna tahhan teid, minno armsad sõbrad, selle ramatofessegaga senna male wia, kus meie kallis Ennis-teggia ellas, kus need Apostlid õppetasiid, kus need Pea-wannemad kändisiid, kus Abraam, Lawet, Jesaia, Amos Jehowa Jummalast tunnistasiid.

Keige essite on meil wáhhá rõmo, kui meie need maad hakkame tãhhele pannema, sellepárrast et need rahwas, kelle kães se ma on, Jõsandat Kristust ei tunne. Jerusalem, se kallis, on nüüd ühheks kolledaks Túrki-ma linnaks jãnud, ja temma tornidest kutsuwad Mahomedi Preestrid iggapãaw wiis kord selle Prohweti auustajad kokko Jummalat palluma.

3. Sellepárrast minna tahhan teile, armsad luggejad, sõbra polest, essite parrem sest maast sedda teie silmade alla wia, mis need innimesed mitte ei olle woinud árramuta, minna arwan se assti, mis suur Jummal ma-ilma peãle on lonud, ja mis meie keif kokko lominne olleme nimmetanud; ja párrast sedda minna tahhan — kui se selle sure Jummal tahtminne on — ka sedda maad ja need innimesed seãl, teile õppetada tundma.

Talliãnas,

6. lehtku páwal 1842.

Seval

Gesti-ma rahwa
tru sõbber.

Ma-ilma kehha ja temma jäud.

1. Ma-ilm on üks suur ümmarforne ja kindel kuul, üllewalt poolt wáhhá mággine, ja kahhe wastastikko polede peál nattukenne kókkowautut, nenda kui üks pommeranse-oun. Et ma ilm kuli wisi ümmarforne on, náme keigeessite sest: kui meie úhhe pitka tee peál úhhe kórge asja, kas máe ehk torni liggemale same, náme essite agga se keige kórge ots, kui meie ifka liggemale same, siis náme need kórged asiad ifka ennam ja ennam, ni kaua kui meie párrast wimaiks keik úlle últse náme. — Seddasamma náme ka merre kaldas, kui üks laew merrest ranna pole tulleb. Meie náme keige essite agga masti otsad ja párrast koggo sedda laewa.

2. Kui meie tahhaksime ma-ilma úmber reisisda, siis meie peaksime, kui meie woiksime úhtepuhko otse tee peál káia, wiis tuhhat ja nelli sadda pennikoormad eddasi káima — on ni paljo kui kolm kúmmend seitse tuhhat, kahheksa sadda wersta —. Nenda peaksime kolm aastad reisisma, kui meie igga páwa peále wiis pennikoormad, ehk kolm kúmmend wiis wersta arwame.

3. Mótteldakse et se keige ma-ilma wálja poolne ma olleks nisugguste túkkide sísse jáutud, mis üks pennikoorm pitk ja üks pennikoorm lai — ni suggune túk nimmetakse neljanurgelinne pennikoorm — siis olleks keige ma-ilma peál úhheksa millionid, kaks sadda ja kahheksakúmmend kaks tuhhat, kuus sadda nisuggused neljanurgelissed pennikoormad.

Meie kirjotame sedda surust weel numridega üllesse, sellepärast et siis parrem mees on piddada: —
9,282,600 □ pennikoormad —.

4. Ma ilma peäl leiame kuiwa maad ja wet. Kui meie se koggo ma-ilm kolme jausse jaggame, siis on kaks ossa wet ja üks ossa kuiwa maad, woi neist **9,282,600** □ pennikoormadest ei tulle täis kolm millionid □ pennikoormad kuiwa maad, ja neist on agga kaks millionid, kolm sadda ja kolm kummend tuhhat □ pennikoormad (**2,330,000** □ pennik.) kus peäl innimesed woivad ellada. Sest teigest maast on se ühheksas jaggo meie Wenne Keisri ma.

5. Ma-ilmad kuiwad jäud ei olle ühhes tükkis, meie leiame pissokesed ja sured jäud. — Need pissokesed jäud mis üksikud merrede sees on, nimmetakse sared. Need suremad jäud, mis ühhes kous on, nimmetakse kindel-ma woi ma-ilmad ossad.

6. Meil on wiis ma-ilmad ossad. Agga kui meie tahhame teada, mis sagguse pole peäl meie need ossad leiame, peame esite teadma, mis sagguse pole peäl need nelli taewa-kohhad: hommiko-, louna-, õhto- ja kess ö-kohht leida on. Need nelli taewa-kohhad nimmetakse ka: päwa tousmisse pool, louna pool, päwa loja minnemisse pool, ja pohja pool. Seält kus päaw hommiko touseb, on hommiko-ma, temma wasto seisab õhto-ma; seisame silmadega hommiko pool, siis on meil parremal kael louna-ma, ja pahhemal kael pohja-ma.

7. Need wiis ma-ilmad ossad nimmetakse:

Esiteks: Europa-ma.

Teiseks: Asia-ma.

Kolmandamaks : Awrika = ma.

Neljandamaks : Amerika = ma.

Wiendamaks : Australia = ma.

Europa, Asia ja Awrika = ma nimmetakse ka kofko : Wanna ma = ilm, sellepärast et innimesed need maad jubba nelli tuhhat aastad enne meie Issanda Kristusse ma = ilmale tullemist tundsid ja nende peäl ellasid.

A. Amerika = ja Australia = ma nimmetakse jälle kofko : Uus ma = ilm, sellepärast et Amerika = ma esite üks tuhhat nelli sadda ja ühheksa kümmend ja kaks aastad (1492) Issanda Kristusse sündimisse järrele on ülesleitud. Australia = ma agga nüüd hiljal aial.

2. Esiteks : Europa = ma on se ma = ilma ossa, kus peäl meie ellame, ja temma on se keige wähe hām ossa. Temma on agga üks sadda ja wiiskümmend wiis tuhhat neljanurgelissi pennikoormad suur, (155,000 □ penn) — kus peäl ennam kui kaks sadda ja kuuskümmend millionid innimesi ellawad. (260,000,000 inn.)

3. Teiseks : Asia = ma seisab Europa = maast wasto hommikut ja on se keigesureim ma = ilma ossa, temma on kahheksa sadda kahheksateiškümmend tuhhat neljanurgelissi pennikoormad suur, (818,000 □ penn.) ja seäl ellawad ennam kui wiis sadda millionid innimesi. (500,000,000 inn.) Asia = maal on ka Jerusalemma lin.

Kolmandamaks : Awrika = ma seisab Europa = maast wasto lounat, se on se keige pallawam ma = ilma ossa ; temma on wiis sadda ja üks teiskümmend tuhhat □ pennikoormad suur

(511,000 □ penn.) ja seäl ellawad ennam kui üks sadda nellikümmend millionid inimesi. (140,000,000 inn.) Siin meie leiam Egiptussema, kust Moses, Jehowa kässo peäl, Israeli rahwast wäljawiis.

Neljandamaks: Nende kolme ma-ilma ossade wastas, kuuli õhtuse külle peäl on Amerika=ma, temma on kahheksa sadda kuusteistkümmend tuhhat neljanurgelissi pennikoormad suur (816,000 □ penn.) ja seäl ellawad kolmekümmend kahheksa millionid inimesi. — (38,000,000 inn.)

Wiendamaks: Nüüd on agga weel ja keige enamiste louna pool ma-ilma külle peäl, Amerika ja Asia=ma wahhel, paljo fured ja pissofokessed sared, nüüd hiljal aial üllesse leitud, ja need sared keik kokko tewad se wies ma-ilma ossa wälja; se ossa saab nimmetud: Australia=ma; tedda nimmetakse ka: Louna India=ma; temma on üks sadda wiiskümmend ühheksa tuhhat neljanurgelissi pennikoormad suur, (159,000 □ penn.) seäl ei ella mitte ennam kui poolkolmat millionid inimesi. (2,500,000 inn.)

10. Keige nende ma-ilma ossade ümber on wessi ja se wessi lahbutab need ma-ilma ossad. Se wessi nende ma-ilma ossade wahhel nimmetakse merri, selleparrast on meil ka merred mitmesuguste nimmedega. Mõnnel kohhal on merri seitse wersta süggaw, ja mõnnel kohhal ka nenda süggaw, et mitte ei woinud wäljamõeta.

11. Nüüd minna tahhan teile ka neid merrede nimmed õppetada tundma. Keik se wessi mis kindla

ma ümber on, jäutakse wie merrede sisse, selle järrel meil on:

Esitaks: Jäe=merri; se jäutakse kahhe jäuks: Põhja jäe=merri ja Louna jäe=merri. Nende merrede sees leitakse jäe=tükkisi ni sured kui keik se Europa=ma.

Teisets: Ma=ilma=merri woi Hommiko=merri, Asia ja Amerika=ma wahhel, se jäutakse kolme jäusse: 1. Põhja=merri, 2. Waggane merri woi Keskminne merri ja 3. Louna=merri.

Kolmandamaks: Shto=merri, Europast ja Awri=kast õhto pool, Amerikast hommiko pool, se jäutakse kahhe jäusse: Atlanti=merri ja Ut=hiopi=merri.

Neljandamaks: Made=wahhelinne=merri, Asia, Awrika ja Europa=ma wahhel, raiab wasto: Shto=Asia=maad, Põhja=Awrika=maad ja Louna=Europa=maad.

Wiendamaks: India=merri, raiab wasto Louna=Asia=maad ja wasto Hommiko= ja Shto=merd.

12. Se merre ossa, mis ennast kahhe kuiwa made wahhele tungib, nimmetakse: Merre=lahhe ehk nehm. Nisuggune merre kalda ossa, mis in=nimesed kirowist woi puust on ehhitatud, ehk kaljo, mis lomissest merres ehk merre kaldal on, et laewad suurte tormide eest ennast woiwad warjule hoida, nimmetakse saddamad.

13. Nüüd meie tahhame ka Wenne=ma=rifi nat=tukeste tãhhãle panna, et meie ka sedda rifi õppi=me tundma, kelle wallitsusse al meie ellame.

Wenne = ma = riik.

Esitaks temma raiadest ja surusfest.

Wenne = rigil on kolmes ma = ilma ossas sured jäud, se on : Europa =, Asia = ja Amerika = ma sees.

Wenne = ma põhja pool raial on : Norweje = woi Norra = ma woi wanna Rootsi = ma ja Põhja = jäe = merri. — Hommiko pool raial on : Ma = ilma = merri. Louna pool raial on : Hina = ma, Uralis = jero, pri Tattari = ma, Kaspiki = merri, Afsowa = ja Must = merri, Türki = ja Galitsia = ma. — Shto pool raial on : Türki = ma, Preisi = ma, Hommiko = merri, Rootsi = ja Norweja = woi Norra = ma, mis ka Wanna = Rootsi nimmetakse.

Wenne = rigi surust on : kolm sadda seitseküm = mend wiis tuhhat, üks sadda ja seitsekümmend nelli pennikoormad. (375,174 penn.)

Sest tulleb arwada Europa = Wenne = ma peäle : seitsekümmend kaks tuhhat, kahheksa sadda ja kuus = küm = mend üks pennik. (72,861 penn.) — Asia = Wenne = ma peäle : kaks sadda seitsekümmend kuus tuhhat ja kaks küm = mend penn. (276,020 penn.) — Ja Amerika = Wenne = ma peäle tulleb arwada : kaks küm = mend nelli tuhhat pen. (24,000 penn.) — Meie Keisri = Herra käes on ka keif se Põhja = ma kuningriik, temma on kaks tuhhat kaks sadda ühheksa küm = mend kolm pennikoormad suur. (2293 penn.)

Keige Wenne = ma rigi sees ellawad : kuus küm = mend millionid, wiis sadda nelliküm = mend tuhhat innimesi. (60,540,000 inn.)

Neist tullewad Europa-Wenne=ma peäle lugges da : nellikümmeend nelli millionid, wiis sadda nelli kümmeend tuhhat innimesši. (44,540,000 inn.) — Pohla=ma peäle : nelli millionid innim. (4,000,000 inn.)

Asia-Wenne=ma peäle : kaksteistkümmeend millionid innimesši. (12,000,000 inn.)

Ja Amerika-Wenne=ma peäle : wiiskümmeend tuhhat innimesši. (50,000 inn.)

Üks sadda suggu rahwast on keige Wenne=ma rikiš.

Keik need innimesšed ellawad ühhe tuhhande kahheksa saa ja neljakümne liinade sees ; (1840 liin.) ja ühhe tuhhande kahhe saa ja kümne kindla ja piisofeste liinade sees ; (1210 liin.) — keik kindlad šoa liinad nimmetakse ka krepotid — ja kahhe saa kahhekümne seitsme tuhhande, nelja saa küllade ja perrede sees. (227,400 küll. ja perr.)

Neist liinadest tulleb Europa=ma riki arwata : üks tuhhat kuus sadda ja seitse ; (1607 l.) neist piisofeste ja kindla šoa=liinadest tulleb Europa-Wenne=ma peäle arwata : kahheksa sadda kaks kümmeend ja kolm ; (823 kind. l.) neist külladest ja perredest tulleb Europa-Wenne=ma peäle arwata : üks sadda kuuskümmeend ja seitse tuhhat. (167,000 k. ja p.)

Kui meie keik se ma=ilm kolme jäusše jaggame, siis on kaks ossa wet ja üks ossa kuiwa maad ; neist 9,262,600 □ pennikoormadest ei tulle mitte täis kolm millionid □ pennikoormad (3,000,000 □ penn.) kuiwa maad ; ja neist on agga kaks millionid, kolm sadda ja kolmkümmeend tuhhat □

pennikoormad (2,330,000 □ penn.) kus peäl in-
nimessest woivad ellada. Keige ma=ilma surus-
sest on se ühheksas jäggo meie Wenne Keisri
riit.

Keit Europa=Wenne=ma jäutakse neljakümne
kubbermangude sisse :

1. Moskwa=kubbermang, seäl on Moskwa kub-
bermango=lin, mis ka essimenne Wenne=
ma pea=lin on, kus meie aulikkud Keisri
Herrad ja Prauad iggakord sawad kroni-
tud, kui nemmad wallitsema hakkawad.
Seäl liinas ellawad kaks sadda wiis küm-
mend tuhhat innimesi. (250,000 inn.)
2. Smolenska=kubbermang, seäl on Smolensk
kubbermango=lin, mis ka kindel sõa=lin woi-
krepost on. Seäl liinas ellawad kaksteist-
kümwend tuhhat innimesi. (12,000 inn.)
3. Plesko=kubbermang, seäl on Pleskau kubber-
mango=lin.
4. Tweri=kubbermang, seäl on Twer kubber-
mango=lin. Seäl liinas ellawad kaks-
kümwend nelli tuhhat innimesi. (24,000
inn.)
5. Nowgorodi=kubbermang, seäl on Suur=Now-
gorod kubbermango=lin. Seäl liinas ella-
wad kümme tuhhat seitse sadda innimesi.
(10,700 inn.)
6. Olonetsa=kubbermang, seäl on kubbermango-
lin Petrosawodsk.
7. Arhhangla=kubbermang, seäl on Arhhangeli
kubbermango=lin. Seäl liinas ellawad
kuusteistkümwend tuhhat innimesi. (16,000
inn.)

8. Wologda-kubbermang, seäl on Wologda kubbermango=lin.
9. Jaroslawe-kubbermang, seäl on Jaroslaw kubbermango=lin. Seäl liinas ellawad kaks-kümmend kahheksa tuhhat innimesfi. (28,000 inn.)
10. Kostroma-kubbermang, seäl on Kostroma kubbermango=lin.
11. Bladimiri-kubbermang, seäl on Bladimir kubbermango=lin.
12. Nishegorodi-kubbermang, seäl on Nishegorod kubbermango=lin. Seäl liinas ellawad kaks-kümmend tuhhat innimesfi. (20,000 inn.)
13. Tambowwi-kubbermang, seäl on Tambow kubbermango=lin.
14. Njäsani-kubbermang, seäl on Njäsann kubbermango=lin. Seäl liinas ellawad kümme tuhhat innimesfi. (10,000 inn.)
15. Tula-kubbermang, seäl on Tula kubbermango=lin, kus kolm-kümmend wiis tuhhat innimesfi ellawad. (35,000 inn.)
16. Kaluga-kubbermang, seäl on kubbermango=lin Kaluga.
17. Orela-kubbermang, seäl on Orel kubbermango=lin, kus kaks-kümmend wiis tuhhat innimesfi ellawad. (25,000 inn.)
18. Kurska-kubbermang, seäl on kubbermango=lin Kursk, kus kaks-kümmend wiis tuhhat innimesfi ellawad. (25,000 inn.)
19. Woronesha-kubbermang, seäl on kubbermango=lin Worones, mis ka kindel sõa=lin on, woi Krepost.

Need ühheksateist-kümmend kubbermangud, mis meie praego olleme tähhele pannud, nimmetakse

ka keif kofko: Suur-Wenne-ma, se on Wenne-ma pohhi.

20. Peterburri-kubbermang, seäl on Peterburg kubbermango-lin, mis ka teine Wenne-ma pea-lin on, kus meie aulik Keisri Herra omma suggu-wõssaga ellab. Seäl liinas ellawad nelli sadda wiiskümmend tuhhat innimesi. (450,000 inn.)

21. Suur Some-kubbermang, seäl on Helsingelin kubbermango-lin, kus ühheksa tuhhat innimesi ellawad. (9000 inn.)

22. Talliina-woi Eestima-kubbermang, siin on Tallin kubbermango-lin, kus wiisteistkümmend tuhhat innimesi ellawad. (15,000 inn.) Keige Talliina-kubbermango surust on kolm sadda nellikümmend □ pennikoormad, (340 □ penn.) kus peäl kaks sadda wiiskümmend tuhhat innimesi ellawad. (250,000 inn.)

23. Ria-kubbermang nimmetakse ka Riwwi-ma, seäl on Ria-lin kubbermango-lin, kus wiiskümmend nelli tuhhat innimesi ellawad. (54,000 inn.) Keige Ria-kubbermango surust on: kahheksa sadda wiiskümmend □ pennikoormad, (850 □ penn.) kus peäl seitse sadda tuhhat innimesi ellawad. (700,000 inn.)

24. Kura-ma-kubbermang, seäl on Mitau-lin kubbermango-lin, kus kolmteistkümmend tuhhat innimesi ellawad. (13,000 inn.)

Need wiis kubbermangud nimmetakse ka: Hommiko-merre-kubbermangud, sellepärast et hommiko-merri nende külge raiab.

Baltia mer.

25. Kiewe-kubbermang, seál on Kiew kubberman-
go ja kindel soa=lin, kus nellikümmend
tuhhat innimesi ellawad. (40,000 inn.)
26. Tsernigowe-kubbermang, seál on kubberman-
go=lin Tsernigow, kus kümme tuhhat inni-
mesi ellawad. (10,000.)
27. Pultawa-kubbermang, seál on kubbermango-
lin Pultawa, kus kümme tuhhat innimesi
ellawad. (10,000 inn.)
28. Karkowe-kubbermang, seál on Karkow kub-
bermango=lin, kus kahheksateistküm-
mend tuhhat innimesi ellawad. (18,000 inn.)
- Need nelli kubbermangud kofko nimmetakse ka :
Pisfokenne Wenne=ma.
29. Jekaterinoslawe-kubbermang, seál on Jeka-
terinoslaw kubbermango=lin, kus wiisteist-
küm- mend tuhhat innimesi ellawad. (15,000
inn.)
30. Kersonne-kubbermang, seál on Kerson kubber-
mango=lin, kus nelliteistküm- mend tuhhat
innimesi ellawad. (14,000 inn.)
31. Simweropola=woi Tauria-kubbermang, seál
on kubbermango=lin Simweropol.
32. Bessarabia-kubbermang, seál on Risinew kub-
bermango=lin, kus kaksküm- mend wiis tuh-
hat innimesi ellawad. (25,000 inn.)

Need nelli kubbermangud nimmetakse ka kofko :
Doona=kassakite=ma, woi Launa=Wenne=ma.

33. Wilna-kubbermang, seál on Wilna kubber-
mango=lin, kus nelliküm- mend wiis tuhhat
innimesi ellawad. (45,000 inn.)
34. Grodno-kubbermang, seál on Grodno kubber-
mango=lin, kus kümme tuhhat innimesi
ellawad. (10,000 inn.)

35. Witebska=fubbermang, seál on Witebsk fubbermango=lin.
36. Mohilewa=fubbermang, seál on fubbermango=ja findel sða=lin Mohilew.
37. Minska=fubbermang, seál on Minsk fubbermango=lin.
38. Wolinia=fubbermang, seál on Sitomir fubbermango=lin.
39. Podolia=fubbermang, seál on findel sða=ja fubbermango=lin Kaminiť.
40. Bialostoka=fubbermang, seál on fubbermango=lin Bialostok, kus kuus tuhhat innimessi ellawad. (6000 inn.)

Need seitse wiimsed fubbermangud nimmetakse keif kokko : Shto=Wenne=ma. Need on keif Pohla=ma rigist woidetud.

Asia=Wenne=ma sees on kakskümmend nelli fubbermangud :

1. Sibirwanne=fubbermang.
2. Armenia=fubbermang.
3. Melitena=fubbermang.
4. Grusia=fubbermang.
5. Tagestana=fubbermang.
6. Serkessia=fubbermang.
7. Awhasia=fubbermang.
8. Kaukasia=fubbermang.
9. Astrahana=fubbermang.
10. Saratowa=fubbermang.
11. Drenburga=fubbermang.
12. Kasana=fubbermang.
13. Wejätka=fubbermang.
14. Permi=fubbermang.
15. Simbirska=fubbermang.
16. Pensa=fubbermang.

Nüüd tulleb Siberi=ma, kus sees kahheksa kubbermangud on :

1. Tobolska = kubbermang.
2. Tomska = kubbermang.
3. Jeneiseiska = kubbermang.
4. Irkutska = kubbermang.
5. Omska = kubbermang.
6. Jakutska = kubbermang.
7. Dhotska = kubbermang.
8. Kamsatka = kubbermang.

Amerika=Wenne=ma sees on agga kolm aino=kest linnad.

1. Aleksandria = lin.
2. Sitka = lin.
3. Uus Arhhangela = lin.

Eddespidi minna lodan, kui suur armolinne Jummal terwist ja ello=päiwi annab, ja kui teil, minno armsad luggejad, se ramatokenne mele jär=tele on, weel ennam sest keigist räkida, kellega minna nüüd lühhidalt ollen hakkanud. Minna sowin teile, nenda kui üks tru sõbber, et need tunnid, mis teie selle ramatokesse jures wiwitate, teile kauniste ja kasfolikkult peaksid ärrakadduma, minnule süddame rõmuks, ja teile aialikkuks ja iggawesseks kasuks.

L o m i n n e .

Keif asjad, mis Jummal tahtmisse järrel meie ma=ilma peäl on, nimmetame, keif kofko woetud, lominne, ni kui: tuul, tulli, wessi, muld, kirowid, taimed, lojussed ja innimesed. Se selle= tus keigest neist lomisse=asjadest nimmetakse: lo= misse=öppetus ja lomisse=juttustaminre.

Ollefs kellegil aega ja lusti, ööd ja päwad öp= pida ja nouda, siiski temma ei saaks mönnel aas= tal walmis, keif luggeda ja meles piddada, mis teised innimesed lomisse sees on tähhele pannud; ja weel wähhäm temma saaks walmis, isfi keif wadata ja tähhele panna.

Et meie kül keif ei woi öppida, siiski meie peame nenda paljo sest öppima, kui agga ial woi= me; — ja sedda ka lapse põtwist jubba — ja se nattukenne on jubba kül, meile auustamist, imme= tellemist ja tänno süddamesse kallata selle sure moistusse, woiuusse ja heldusse eest, misga suur ja armolinne Jummal Ennast lomisse sees meile on arwalikkus teinud.

Gest Jehowa Jummal olli kül maast wal= mistanud keif suggu ellajad wälja peäl ja keif linnud, mis taewa al, ja olli neid innimesse jure saatnud, et ta saaks nähha, kuida temma neid piddi nimmetama; ja kuida se innimenne igga ellawa hinge piddi nimmetama, nenda piddi temma nimmi ollema. 1 Mos. 2, 19.

110 9. Sellepärast peab innimenne igga ellajale
 111 ühhe nimme andma ; agga selle jures temma
 112 peab omma moistust pruukima, nenda kui Sa-
 113 lomon, kes räkis puist, seedripuust, mis Libanoni
 114 peäl, isopist sadik, mis müri küljest touseb : ja
 115 ta räkis lojustest, ja lindudest, ja sest mis ro-
 116 mab, ja kallust. 1 Kun. 4, 33.

Kui meie keik asjad, mis maailma peäl on,
 õige hakkame tähhele pannema, siis leiame, et
 need mitmesuggused ellajad, rohhud, taimed ja
 kirowid omma seltside sees ühhe teisega suggulas-
 sed on.

Nenda tewad siis mitmesuggused seltsid, mis
 ühhe teisega keige ennam ühhe sarnatsed on, üks
 sugu, ja mitmesuggused suggud tewad jälle üks
 seädus ; ja mitmesuggused seädussed tewad kotta
 üks riik.

Teie pannete tähhele, et kottas ja loukoer kül
 mõlemad ellajad on, ja sellejärele ühhe sarnatsed
 on, ja ühhe rigi al seisawad ; agga kui meie neid
 hakkame õige liggidalt tähhele pannema, siis meie
 leiame, et nemmad õige ühhe sarnatsed ei olle.
 Kottas on jo üks lind ja loukoer on üks imme-
 taja ellajas, sellest on nüüd mõlemad teisest seädus-
 sest ; — loukoer on immetaja ellajatte seädussest,
 ja kottas linnude seädussest — et nemmad kül
 ühhe rigi al seisawad. Kehha lodusse järrel on
 loukoer ennam hirega ja kottas ennam tuikeßega
 sarnane, kui loukoer kottaga ; sellepärast seisab ka
 loukoer hirega ühhe seädusse al, nenda kui kottas
 ja tuikenne jälle ühhe teise seädusse al seisawad.

Agga loukoera ja kassi wahhel teie woite jälle
 leida, et nemmad igga wiisi omma kehha ja liik-

mede lodusse järrele ennam ühhe sarnatsed on, kui loukoer ja hiir, nenda on ka kottkas ennam kulliga, kui tuiga ühhe sarnane; sellepärast on ka loukoer kassiga ühhest suggust, nenda kui kottkas ja kull ühhe teise suggust on, et nemmad keif kull ühhest seadusfest ja ühhest rigist on; — loukoer ja kas on kiskuja ellajatte suggust, agga immetaja ellajatte seadusfest, ja ellajatte rigist; kottkas ja kull on kiskuja linnude suggust ja linnude seadusfest, agga ellajatte rigist. —

Keif lominne, se on keif näggewad asjad maailma peäl, jäggatakse kolme riki, ja need rigid nimmetakse: Esiteks: Ellajatte=riik; teiseks: Taimede=riik, ja kolmandamaks: Kirowide=riik. Igga riik jäggame jälle seadusse sisse, ja igga seadus jälle suggude sisse, ja need suggud jäggatakse jälle feltside sisse. — Nenda wiisi meie peame need mitmesuggused ellajad, taimed ja kirowid jäggama, muido meie ei woiks mitte neist ilmaütlemata sure hulga asjadest, mis se suur ja armolinne Jummal keif maailma peäle on lonud, arro egga wahhet leida.

Ellajatte = riik

jäggame kuu seadusse sisse: Esimesse nelli seadusse sees on ellajad, kellel südda, werd ja seljarood on; nende teiste kahhe seadusse sees on ellajad, kellel südda ja seljarood ei olle. Nende ellajatte hulgas, kellel südda ja seljarood on,

on esimesenne seadus: Timmetajad ellajad.

Teine seäduš : Linnud.

Kolmas seäduš : Kultima werrega ella-
jad.

Neljas seäduš : Kallad.

Need ellajad, kellel südda ja selja-rood ei olle, te-
wad need kaks wiimsed seädusfed :

Wies seäduš : Puddo=ellajad.

Kues seäduš : Ussid woi pehine keh-
hadega ellajad.

Taimede = riik,

jäggame, nenda kui Pühha-kirri meile sedda öppe-
tab, sest et Moses neid jubba nenda jäggas, —
(kui meie loeme : 1 Mos. 11, 12. „Ja Jummal
ütles : Ma tärkago noort rohhto ülles, rohhud, mis
semet kandwad, wiljalissed puud, mis wilja kand-
wad, omma suggu järrele, kus temma seme sees
on, Ma peäl ; ja se sai nenda. Ja Ma aias
noort rohhto ülles, rohhud mis semet kandwad om-
ma suggu järrele, ja puud mis wilja kandwad,
kus nende seme sees, omma suggu järrele. Ja
Jummal näggi, et se hea olli.“) — Kolme seä-
dusse sisse :

Esimesenne seäduš : Rohhi.

Teine seäduš : Rohhud, mis semet
kandwad.

Kolmas seäduš : Wiljalissed puud,
mis wilja kandwad, kus temma
seme sees on.

Kiwwide = riik.

Keik kiwwid mašilma peäl jäggatakse omma ol-
lemisse järrele nelja seädušse sisse :

Ešsinenne seäduš : Mullahesed kiw-
wid.

Teine seäduš : Solasesed kiwwid.

Kolmas seäduš : Kiwwid, mis põl-
lewad.

Neljas seäduš : Kiwwid, mis ennast
lassewad fullatada.

Enne agga, kui meie neist taimedest ja kivi-
dest weel ennam hakkame räkima, tahhame es-
sitate ellajad nende suggude järrele ja parrast nende selt-
side järrele õppima tundma.

Essimenne seäduš :

Immetajad ellajad.

Need towad poega ellawat ilmale, ja imne-
tawad neid. Nende werri on punnane ja soe,
ja nendel on üks südda kahhe kambriga. Keige
ennamiste on need nelja jalladega.

Immetajad ellajad on omma kehha lomisse
järrele need keige täielikkud ja tuggewamad ella-
jad. Ja innimenne saab issi omma kehha jär-
rele, — mis üksford furno hauda peab minne-
ma, — nende seädušse alla arwatud! Mõnningal
nende immetaja ellajatte jures leiame meie ka
üht moistust, mis innimesse moistust häbbistab ;
nenda kui elewanti ja mõnne teiste jures. — Kas
minna nüüd ka weel pean üttelema, et innimenne
paljo ennam on kui lojus? Mõttele, minno armas
sõbber, mišparrast suur armolinne Jummal inni-
messi ma peäle on lonud : et temma peab wallit-
sema ellajatte, ja keige ülle, mis ma- ilma peäl
on. Jehowa Jummal walmistas sedda innimest
mullast, nenda kui Temma ka need ellajad wälja
peäl mullast walmistas ; agga Issand Jummal
puhhus innimessele ninnasse ellawat õhko ; nenda
sai innimenne ellawatš hingekš ; se tähhendab ni
paljo, et innimenne peab iggaweste ellama. In-
nimenne on selleparrast kül parrem kui üks ella-

jaš, et temmal moistust on, agga sellepärrast on se ka üks suur häbbi, kui mõnne innimesel peame ütleva: sinno hobbone woi koer näitab enam moistust kui sinna. — Agga se õige innimesse üllendaminne ülle ellajatte on se, et temmal üks hing on, mis seatud on ükskord õnsaks sada, ja et temmal üks kehha on, mis ükskord surno hauast üllestouseb. Kido wäärt on se, kes sedda tähhele panneb ja selle ülle järrele mõtleb, ja süddame rõmoga selle sure päwa peäle woib lota, kui Issand Kristus Ennese woimust ja surust meile ükskord ilmutab. Agga nüüd meie tahhame essite Jummalala lomissest õppida, kui kaunis Temma jubba siin maailma peäl, meile on igga ellaja ja tainne sees Ennast arwalikkuks teinud.

148. Paul.

„Kiitke Jehowat teie, kes taewas ollete, kiitke Tedda üllewel kõrges!

„Kiitke Tedda keik Temma inglid! Kiitke Tedda keik Temma sõawäed!

„Kiitke Tedda päike ja ku! Kiitke Tedda keik walgusse tähhed!

„Kiitke Tedda taewaste taewad! ja keik wessi, mis ülle taewaste on!

„Nemmad peawad Jehowa nimme kiitma, sest kui Temma olli kásknud, siis on nemmad lodud.

„Ja Temma on neid pannud seisma ikka ja iggaweste; ja on seádmist teinud, ja ükski ei lähha selle ülle.

- „Kiitke Jehowat teie, kes ma peäl ollete,
wallaskallad ja keif süggawusfed !
- „Tulli ja rahhed, lummi ja uddo, suur kange
tuul, mis temma sanna järrele teeb !
- „Mäed ja keif mäekingud, wiljalissed puud
ja keif seedrid !
- „Metsalissed ja keif lojuksed, romajad ja ti-
wadega linnud !
- „Ma kunningad ja keif rahwas, würstid ja
keif ma = ilma kohtomoistjad !
- „Nored mehhed ja neitsid ka, wannad ja
nored !
- „Need peawad Jehowa nimme kiitma, sest
Temma nimmi on ükspäinisi kõrge ; Tem-
ma suur au on üle ma ja taewa !
- „Ja Temma on sureks tõstnud ühhe sarwe
omma rahwale, kitust keigile omma wag-
gadele, Israeli lastele, selle rahwale, kes
Temma liggi on. Halleluja !”

Teine seäduš :

L i n n u d.

Nemmad munnewad ja neil on kaks tiwad.
Nende werri ja südda on nenda sammoti kui
innetaja ellajattel.

Kolmas' seäduš :

Külma werrega ellajad.

Nendel on agga üks süddame kamber, ja punnane agga külmi werri. Muist neist on nelja jalaladega, muist neist on maddud, keif ellawad ni heaste wee sees kui kuiwa ma peäl. Nendel on hingamisse tarwis üks kops, nenda kui immetaja ellajattel ja linnudel on.

Neljas' seäduš :

K a l l a d.

Nendel on külmi werri ja üks süddame kamber, nenda kui linnudel ja külma werrega ellajattel, agga kopsu neil ei olle, ja sellepárrast nemmad ei woi mitte muud kui wet hingada, ja sellepárrast nendel on need kiddemed. Jalgu neil ei olle, agga oimud.

Müüd tullewad need ilma süddameta ellajad, mis nende kahhe wiimse seädušse sees seisawad; punnast werd neil ei olle, waid walglane limma.

Wies' seäduš.

Puddu = ellajad.

Nendel on ennamiste kuus jalga. Nemmad moondawad ennast üks kord woi weel ennam ello sees, enne kui nemmad omma täielikko kehha sawad.

Wähhid, messilassed, sippelgad, seäsed, kãrb-
sed, õmblikkud, sittikad, pornikad, liblikad, maofes-
sed ja keif nisuggused ellajad, kellest ilmaütlemata
paljo ma=ilma peäl on, nimmetakse keif kofko:
Puddu=ellajad.

Kues seäduš :

**Ušfid woi pehme kehhadega
ellajad.**

Nendel ei olle jalgu, ja nemmad ei moonda
ennast mitte, surem hulķ neist on limmase kehha-
dega.

Nenda wisi sawad keif ellajad ma=ilma peäl
omma kehha=lodusse järrele seädusse sisse jãgga-
tud.

Nenda mitmesuggused nüüd need ellajad on,
nenda mitmesuggune on ka nende toidus, ja nen-
de üllespiddaminne. Nemmad ellawad rohhudest,
juredest ja wiljadest, ehķ ka teiste ellajatte mun-
narest ja lihhasť. Muist ellawad ma sees, muist
ma peäl, ja weel mõnningad ellawad wee sees.
Mõnningad woiwad ka ni hãsti wee sees kui ma
peäl ellada, ja mõnningad ellawad foggoni pu ok-
sade peäl.

Ušsand Jummal on keif ellajad, kes ma=ilma
peäl on, innimesse wallitsusse alla pannud, ja on
temmale moistust annud kuida temma neist ennesele
woib kãso sada, agga innimenne ei pea mitte wal-
latumal wifil nendega ümber kãima.

Neile, kellele need sannad: Kiwwi = riik, Ellajatte = riik ja Taimede = riik weel tundmata on, tahhan minna selletada, et keif Jummalast lodud asjad selleparrast rigide alla jäggotakse, et keif se ma = ilm Jummalala riik on, ja kiwwid, ellajad ja taimed koggo se ma = ilma taitwad. — Taimed nimmetame meie keif, mis agga ial maast ülleskaswab.

E s s i m e n n e

woi
immetaja ellajatte seadus

jäggotakse wie suggusse:

E s s i m e n n e suggu:

Immetajad ellajad kättega woi ahwide
 suggu.

E i n e suggu:

Immetajad ellajad, kelle jallad nahhaga
 fokkofaswanud, nenda kui nahk-hirel.

K o l m a s suggu:

Immetajad ellajad käppadega.

N e l j a s suggu:

Immetajad ellajad kabjadega.

W i e s suggu:

Immetajad ellajad uiumisise jalladega ja
 oimudega.

Nende wie suggu al meie leiame jälle paljo
selfsid, nüüd meie ei tunne ennam kui wiis sadda
ja seitsekümmed immetaja ellajatte selfsi.

Immetajad ellajad towad innimesfel paljo
kasso: Põllo kündigt ei woiks mitte need sured
põllud harrida, kui hobbone ja härg temmale ab-
biks ei olleks. Kui wähhä kannaks põld wilja,
kui meil ei olleks sõnnikud peäle panna. Meil
ei olleks mõnda kaupa, mis wõera made seest tu-
akse, kui meil ei olleks rammusad hobbosed, ja kui
wõeral maal waestel rahwal ei olleks eeslid olle-
wad. Koer walwab kooda ja warra; temma on
te peäl omma perremehhe kaitaja, ja ta lasseb
omma ello temma eest hirmsa sure rio sees. Ja
kui tarwis prugib küt ja karjane koera, kui nem-
mad tedda on heaste wälja õppetanud.

Agga nüüd, minno armas luggeja, arwa isse
üksford järrele, kui suurt kasso immetajad ellajad
ülle sedda innimestele weel towad.

Essimenne suggu.

Smmetajad ellajad nelja kättega,

woi

ahwide suggu.

I. Ahwid.

Ahw on üks wägga maiaš, weider ja tigge loom, temma on omma kehha lomisse järrele, keige ellajatte feltsišt, keige ennam innimessega ühhe sarnane. Nelja kättega suggu nimmetakse Ahwid sellepärast, et nende essimessešed jallad nenda kui innimesse kääwarred seätud on, ja nende külges on ka sõrmed; — nende taggumissešed jallad on ka nenda seätud, kui innimesse jallad. — Ahwi käsš on omma seädusse järrele, pool kui innimesse jalg, pool kui innimesse käsš. Ahwil ei olle mitte põial nenda kui innimesseš, essimisse sõrme wasto ligutaw, waid temma seisab nendasammoti kui meie suur warwas jalla külges. Üks kulus lomisse tähhelepannija ütles: Ahwil ei puda muud kui se põial, siis olleš temma ni tark kui innimenne. Kui temma omma põial ja omma essimenne sõrm woiks kofko panna, siis temma woiks pärast wimaks ka ni sammoti keif tehja, kui innimenne, ja selle järrele peaks temma ka nenda tark kui innimenne jama! Agga sinna armolinue Jummal! misšuggune riwato, nurjato

innimesse kuis temma siis olleks. Meie tahhame Jummalat tännada, et se mitte nenda ei olle, ja nüüd Ahwile se essimenne paif immetaja ellajatte alla sowida.

Se on se ellajas, kedda Salomoni kauba laewad Ophiruste-maalt — se on Ahwika-ma — Kanaanase töid; kui meie loeme esimeses Kuningatte ramatus 10. peatük. 22. salm.: Gese Kuningal ollid Tarsisi laewad merre peäl, Grami laewadega; üksford kolmes aastas tullid need Tarsisi laewad ja töid kulda, ja hõbbadat, elewanti-luid, ja merre-kassid ja waua-lindo. Ja 2. Nii-ramat 9, 21.: Gese Kuninga laewad kaisid Tarsisis Urami sullastega, üksford kolmes aastas tullid need Tarsisi laewad, ja töid kulda ja hõbbadat, elewanti-luid ja merre-kassid ja waua-lindo.

Pawianid, Määrkassid ja Makid nimmetakse keik kokko woetud: Ahwid, et nemmad kül keik mitte Ahwid ei olle, ja üks suur wahhe ühhe Ahwi ja Pawiani wahhel on, ja üks weel surem wahhe on Pawiani ja ühhe Määrkassi wahhel. Gese et nemmad ühhetesega koggoni sarnatsed ei olle, ja neil on mollemil ka isse omma isse-ma.

Ahwid, Pawianid ja Makid ellawad agga wanna ma-ilma ossa sees; — meie teame jubba, et Europa, Asia ja Ahwika-ma wanna ma-ilma ossa nimmetakse — Määrkassid on agga ue ma-ilma woi Amerika-ma sees koddo. Keigel on kül nelli kät sõrmedega, agga keigel ei olle mitte ühhe suggused pead, ja mitte ühhe suggune näo ja ihho-lominne. Nende ilma sabbata ahwidel on ommetegi nattufenne innimesse näggo; sabbaga

ahwidel wáhhám, ja máarkassidel ja makidel ei olle foggoni innimesse modi nággio. Máarkassidel ja Makidel ei olle ka mitte palle-tastud.

Nendamisi on kahhesuggused Ahwid, sabbadesga ja ilma sabbata. Urangutangul, pitka káeswarrega ahwil ja nende teiste Ahwidel ei olle mitte sabbad; Makidel woi Abbe-kraedel on sabbad.

Surusse ja lomisse járrel ei olle Ahwid mitte ühhesuggused. Mõnned Ahwid on ni sured kui orrawad ja nenda járwad need seltsid ikka suremaks ja suremaks, ni káua kui nemmad táie mehhe surusseks sawad.

Nemmad ellawad keif Asia- ja Awrika-maal nende made sees, kus keige pallawam on. Nendel on hal-prunid kárwad ja pea külges palle-tastud; nemmad sówad risi ja hirsi, sitronid, pommeransid ja páhklad, ja muido weel keif suggu wálja-, aia- ja pu-wilja; nemmad jowad wet, ólut, pima ja ka maggusat jodawat wina, kui nemmad sedda agga kátte sawad; ja nemmad kanna-wad igga aasta ühhe poia ilmale ja sawad kahhe kúnnest nenda káua kui neljakúnnne aastaseks.

Nemmad ellawad perrekonna káupa ühheskous, ja fogguwad tuhhande wisi, woi keige wáhhemast mitto sadda ühte seltsi metsade sees, nenda et igga ahw omma perre jure ennast hoiab. Disugguse ahwi-perre sees ellawad nemmad wágga truíste wallitsusse al. Nendel on omma pea-wannemad, kelle óppetust nemmad kártwad. Nemmad foggowad ennast ja peawad kókko noud, ja páimendaswad ennast, woi seiswad üks teise eest. Nemmad aitawad teine teist, tewad óssalikkult sóma-aidat, pannewad wahhid wálja, ja wahhetawad ennast

wahhi seismissse jures; nemmad nuhtlewad ka neid, kes holetumad on olnud, ja riidlewad ühhe teisega. Kui nemmad ühheskous lükkitawad, siis nemmad mitte üks silmapilk waid ei olle, waid ühtepuhko praggisewad, kui peaksid kes teab kui paljo teine teisega räkima ja jutto aiama; tantsiwad, hüppawad, taplewad, maadlewad, jooksewad kui kassid kribbinal puust ülles ja alla; figurwad okste peäl, lopiwad kirowikesi wette ja kui need hästi plumpsiwad, siis on neil kissa ja lust lahti; lükkawad teine teist jõkke, suplewad ja temad immet.

Emmased ahwid kannawad omma poiad selja peäl, peaaego ni sammoti, kui mõnnikord innimesed omma lapsed selgas kannawad, poeg wõttab emma ümber kaela kinni, ja peab ennast omma taggumiste jalladega pusa külges kinni. Kui emma omma poega tahhab immetama, siis wõttawad poega kätte peäle ja pannerwad neid ni sammoti rinna jure kui innimenne.

Ahw seisab omma mele, omma teggude ja omma kuis polest, otse selle wahhe peäl, mis suur Jummal innimesse ja moistmata lomade wahhele on jätnud; temma teeb mõnda, mis nenda näitab, kui olleks temmal ka pissut innimesse arrust ossaks antud; agga teisest kohhast aiab jälle omma teggudega sedda walleks, ja näitab selgeste, et temma ni samma moistmata on, kui need teisfed lomad, kedda Jummal innimesse alla allandandud.

Ahw on piisti warras, temma sööb ja joob ja kannab keik ärra, mis temma agga näab ja leiab, ja rikkub keige ennamiste paljo ennam weel, Lomisse öpp. ram.

kui temma warrastab ja sööb. Temma on suur kelm, ei wata mitte enne, kas se risi- ja hirsifors ka jubba küps on, kui temma tedda wäljakissub — ei! — temma agga kissetub ikka peäl ja watab pärrast — ja kui se mitte temma mele järrele ei olle, siis temma wisstab tedda ärra. Ja nenda wisi temma teeb mitto furd monne selfsimehhega ühhe õ sees õige sure risi- woi hirsipõllu laggedaks.

Ja kui nemmad nenda wisi omma toito sisse korjawad, siis nemmad on wägga kawwalad ja hoidlikud. Nemmad pannewad wahhid wälja, ja pannewad keige peäle wägga tähhele, mis nemmad näwad ja kulewad. Kui nemmad risi kõrre wälja kissetwad, siis wõttab iggäuks omma kätte üks paar fört, ni sammo paljo kaendla alla, kaks woi kolm kõrred suhhu, ja siis nemmad hüpawad taggomiisse jallade peäl omma sagiga ärra, lähhawad ühhe pu peäle ja söwad sedda seal ärra. Hakkatakse neid agga järrele aiama, siis lassewad keif mahha kukkuda, mis nendel kääs ja kaendla al on, sellepärrast et nemmad siis parrem woitwad jooksta, ja lippawad sellega, mis nendel suus on, häkkiste ärra.

Kui nemmad tahhawad wargale miina, ja üht wilja-pu aeda tühjakst tehja, siis nemmad tewad sedda nenda wisi: Keige essiteks nemmad läkkitawad ühhe pioni wälja, kes ühhe pu otsa peab ronnima, ja ümberringi keif tähhele panema, ja watama, kas nendel mitte kuskil poolt kimbutust ei sünniks. Kui temma hädda ei märki, siis temma annab üks märk teistele kissetamisse läbbi, ja wata, nüüd tullewad häkkitselt keif temma kamratid. Kaks, kolm woi kuus ronnivad

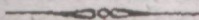
Sellepárrast, et ahwide jallade külges nisugused lahtid warwad on, kui nende káe sórmed, ja nendel ka kandu ei olle, nenda kui innimesesl, óóldakse: ahwidel on nelli kát.

Núüd arwage úkskord, armsad sóbrad! need ahwid sawad Hindu=rahwadeft — mis teie selle jures arwate? — nenda kui Jummalad kummar= dadut! — Nendel sawad kirrikud ehhitud; wannade ja haigede ahwidel sawad hospitalid ehhitud; úhte ahwi árratappa arwatakse surma patto ollewad. Guseratafe — mis úks poolsaar India=merre külges on, kus peál wiis millionid innimesesi ellawad — tullewad ahwid troppi wisi lünnade sísse, ja need India=rahwas annawad nendele rísi, hirsi ja keik suggu pu=wilja. Sellepárrast on ka need metsad hommiko India=maal táis ahwisi, nenda et ahwide tembude párrast, mis nemmad úhte puhko seál tewad, óige waewalinne nende metsade lábbi reisida on. Ka Hina=maal sawad ahwide=kuiud Jummalala wisi arustud.

Minna tahhan teile rákida úhhest ábba=Jummalala kúio teggiast Kantoni lünnast, se on Hina=ma raia=lin, kus ka paljo Europa=ma rahwas ellawad, kuida temma Hina arwisede sees omma kaupa kuulsaks teeb ja kídab, nende sannadega: Minna Uhen=Teu=Ghin=Ghen ollen selle kuulsa ja kíditud ábba=Jummalala kúio teggia: Koap=Boi=Rohhe=Ghin=Gheni pota=poeg, kes allati püdis, sedda targa Jummalala tenistust tagga nouda, ja Keisri, Kuningade ja Würstideft sai kórgeks petud ja arustud, kes nende kirrikud ja maiad kúiudega táitis. Selle= samma wagga tenistusse lábbi pallun ka minna allandlikkult tóód. — Minna tahhan teie hea so=

wimisse järrele keit sugu kuiud igga wiisi tehja, kahheteistkümmne jallafest ni kaua kui Pawiani surusseks, olgo ahwid ehk muud dälad ellajad, ni hirmsad, kui agga woib möttelda, innimessele kar-
tust ja auustust, sisse andma; minno kaup on hea ja hind alw. Üks Urangutang kolme jalla kõr-
gone maksab seitse sadda taalrid, ja hüppamisse wiisi kahheksa sadda taalrid; üks koera=pea kaks sadda taalrid, pitkali olles sadda wiiskümmend taalrid. Marmorri=kiwvi, kaljo=kiwvi, rauda ja waske on minnul ennesel selle jure.

Armsad sõbrad! palluge Jummalat nende kolme saia kuelümne millioni pagganatte, woi äbba=Jummala kummardajatte eest, ja nende tõs-
sise ja iggawesse Jummala kulutajatte eest, agga neid on weel wägga wähhä nende hulgas.

pu peäle ja noppivad keif wilja pu peält ärra, ja wiskawad keif nende kätte, kes pu al seisawad. Teised astuvad keif ühhe reasse, nenda et ikka kuus woi seitse sülda teine teise wahhel wahhet jättawad; need, kes pu al seisawad, wiskawad pu-willi esfimisfe kätte, se wiskab teise kätte, temma jälle kolmanda, se jälle neljandama kätte, ja nenda lennab pu-willi teine teise järrele sure ussinussfega werst ehk wersta poolteist selle wiimse kätte, kes keif hunnikusse panneb, senniks, kuni warga perre wargalt taggasi jouab, ja sedda, mis risunud söma hakkab. Nenda nemmad pole tunniga suurt wilja-pu aeda tühjakš teggewad, ja sedda, mis ärrawivad, kaugele toimetawad.

Nenda kaua, kui nemmad sedda tewad, seisawad iggapool wahhid. Kui nüüd jäägrid tullewad nende peäle ja wahhid ei olle nende mitte märki annud, siis nemmad jooksewad ärra hirmsa sure karjumisse ja wägga sure taplemisfega, selle ülle, et need wahhid nenda holetumad on olnud; ja mõnikord se juhtub ka, et nemmad omma tulise wiha sees nisuggused holetumad wahhid silmapilgul kárristawad tükkiks katti.

Ellawad ahwid on wägga raskest püda, sest et nemmad wägga ussinaste hüppawad ja pude peäle üllesse ronniwad, ja nemmad hüppawad ja wiskawad ennast ka ühhest puust teise. Ja siis nemmad on ka teige ennamiste ikka troppi wisi kous, ja seisawad wapraste ühhe teise eest. Kui innimesfed ma peäl nende kallale lähwad, siis need Ahwid tullewad sure hamba-kirristamisfega ja hirmsa tiggeda näoga nende waenlaste peäle, ja hakkawad wasto hammustamisfe ja kratsimisfega. Lähwad innimesfed agga nende peäle, kui nem-

mad pu peäl istuwad, siis nemmad wiskawad pu-
wilja ja haggio innimeste peäle mahha; ja kui
nemmad ühtegi ei leia, mis kätte wotta, siis lasse-
wad omma roja peusse, ja lobiwad sedda innimesse
filmi. Kui nemmad hädda pärrast peawad ülle
jõe pöggenema, siis hüppab se keige surem essite
jõkke; temma sabba woi selja külges peab ennast
se teine; temma külges jälle se kolmas, ja nenda
se lähhab ikka eddasi, ni kaua kui keige piisem
tulleb.

Nenda wisi tombab se keige surem se pitk
ridda omma järrele ülle jõe. On keik heaste wee
ülle tulnud, siis nemmad pöggenewad keige parre-
ma seadusse järrele ikka kaugemale ärra.

Ahw katsub keik järrele tehha, mis temma in-
nimeste naab teggewad, mis temma ennesele ja
innimestele wägga tihti sureks kahjuks ja õnnetus-
seks tulleb; sest et temma innimeste teggusid puab
tehha, ilma et temmal innimesse meelt ehk mois-
tust on. Sellepärrast nemmad sawad ka kaw-
walusse läbbi mitme wisi järrele ellawalt pütud:
Pannakse nende pude alla, kus peäl ahwid istu-
wad, ühhe kunnakesse sisse wet, nüüd innimesse
tullewad ja pessewad omma filmi ahwide nähhes,
wiskawad pärrast we mahha; pannewad temma
asfemele weddelad limi ja lähhawad ärra. Ahw
ka kohhe tagga järrel künna kallale omma filmi
pessema, agga selle ma pallawus teeb limi kohhe
kuinaks, ja limib temma filmad kinni, et ühtegi
ei nä. Tullewad siis jälle ja wöttawad sedda
pimmedat kinni. Woetakse ka mõnni paar piiso-
kesi sapad, mis parrajaste ahwi jalga lähhawad,
pannakse piggi nende pohja; innimenne lähhab
fenna, kus ahwisid teab ollewad, panneb sapad

hunniko peäle, istub mahha, tõmbab ommad sapad jallast, panneb neid tükki aia pärrast jälle jalga, touseb ülles, ja lähhab ärra, agga jättab pissokessed sapad mahha. Ahwid, kes sedda nägid, mis mees teggi, tullewad tormades pude ot-
sast mahha, sapad jalga katsuma, mis siis ka hästi korda lähhab. Agga, kui üllestoustwad, ei pease kuhhogile, waid lähhawad kord külleti, kord selliti mahha; egga sa ka sapad jallast ärra, sest et piggi kinnihakkand. Siis tullewad innimesed, ja wõttawad neid waewata kinni.

Wõrgutawad tedda ka temma maiussega; sest et temma keige maggusa asja peäle ahne on, pannewad wina puddelitte sisse, ja tewad tedda nenda maggusaks, et temma aina weddelad sukruud ehk met arwab rüpowad, kui sedda suhhu wõttab; wärsitab ennast siis, jääb otsani joognud, kui sur-
nud maggama, ja kannawad tedda siis kuhho tah-
hawed; kui pärrast üllesärkab, siis näab kuhho ta omma jomisse läbbi sattunud, ja mis pahha temmale sest sündinud, et ei moistnud omma hirms-
mo tallitseda. Juhtub küll ka innimesel sesam-
ma suggune luggu, ehk weel pahhem.

Kui te-käiad ehk muud innimesed tuld metsa-
teinud, ja ärraminnes sedda mitte ärrakustutand, siis tullewad sures troppis tulle ümber istuma, ja on wägga rõõmsad selle üle; agga on ka jälle nenda rummalad et ei moista puid peäle tua, et sedda melehead neil kaueminne saaks ollema. Dinn-
mä poegi armastawad ni wägga, et tihti pealegi neid liigarmastuses kätte wahhel surnuks pigista-
wad. Sellepärrast nimmetakse ka nisuggune wan-
nematte-armastus, kes omma lastele wolli anna-
wad, et nemmad pärrast head innimesed ei jä,

ja tännamata wannematte ja Jummalä wasto on — ahwide-armastus. Sellepärast minno arm-
 sad sõbrad, kes teie wannemad ollete, ja teie ka,
 kes wannemad ükskord jäwad, mõtlege ikka selle
 peäl, et se keige surem murre teile se on, teie
 lapsed nenda ülles kasvataada, et mitte ei voi teie
 est üttelda: nemmad armastavad ommad lapsed
 ahwide wiisi, sest et teie küll mitte ommad lapsed
 kehha polest ei surmata, agga wist ikka hinge po-
 lest; iggaüks teab jo sedda, et üks pahha innis-
 menne hinge polest furnud on, ja lapsed kes om-
 ma wannematte sanna mitte ei kule, jäwad ikka
 pahhad innimesed.

Kui ahwid wargal käinud, siis keik ühhes
 nous, kui olleksid nou pidanud ja keik ärraraki-
 nud, kuida tulles tehha. Et nemmad küll ühhes-
 noulistes on, ommetegi kui saki on jäggamas om-
 ma ahnusse läbbi sure tülli ja taplusse siisse sa-
 wad. Sedda teadwad innimesed ja pannerwad
 sellepärast omma rohho-aiade liggidale hulk wem-
 lad ja kaikad senna ja tanna ümberkaudo mahha;
 sest et ahwid, kui nemmad issikeskis tüllisse sawad,
 kohhe wemmalt ehk keppi otsiwad, misga teine
 teise peäle lähhawad, ja ommas tullises wihas
 teine teist löwad ja tappawad.

Kui sagi pärast nende wahhel riid tousnud,
 siis kargab üks senna, teine tanna, wemmalt ehk
 muud otsima, misga teist rabbada. Douseb siis
 sesuggune mässaminne ja tapminne, kissa ja kâr-
 ra, et sedda kaugele kuulda, selle läbbi sawad in-
 nimesed teada, et nemmad wargal käinud, rutta-
 wad siis püüsidega senna, kus sedda kissa kulewad,
 lassewad nende sekka, ja sawad nenda mittoford
 omma jälle kätte. Tulles sedda räkides se kallis

fanna mele, mis Salomo Dypetusse sannades, 10. p. 28. s. loeme, kui ütleb: Sigede lotus on rõõm, agga dälatte otaminne lähhab hukka, sedda ahwidest on nähha.

Urangutang, on ni paljo kui metsa-innimenne, tedda nimmetakse ka: Mongo woi Tokko, temma on se keige surem ahw ma-ilma peäl. Temmal on mehhe surust, ja kâib nenda otse kui innimenne ja on nenda rammus, et temma se keige tuggewam mees hõlpsaste mahha wiiskab. Temmal on üks suur karwane pea, paljad kõrwad, silma kulmud riipse karwadega, üks paljas wanna mehhe näggo, üks lühhikenne maddal ninna, üks lai su, kâed ja jallad, rind ja kõht, peaaego nenda kui innimesel; silma tinningi kõhhal ja kulla tagga on, temmal pitkad juuksed, mis allapiddi rippuwad, muudo on temma kehha ülle ültse natto kenne karwane; palle-taskud, nenda kui teiste ahwidel, temmal ei olle, sabba temmal ei olle ka; temma kâib ikka püsti, nenda kui innimesed, ja se näitab ka nenda wälja, kui ta olleks õige nenda lodud, et temma püsti peab kâima, temma ellab keige paksema Awrika- ja Ostindia- woi Iouma Asia-ma metsade sees ja sööb keif suggu pu-wilja, rohhud ja õõstrid.

Nende made sees, kus Urangutangud ellawad, nemmad nelja jallased ellajad ei falli, ka elewantid nemmad aiawad ärra ja wiiskawad ja löwad tedda mittokord kiwwide ja wemladega furnuks. Musta innimestel woi Moridel nemmad ei te muud kurja, et agga wahhest nende peäle jooksewad ja nende pead tahhawad otsida. Agga nemmad wiwad ka mõnnikord Moride pissokessed lapsed ärra, ja kui need lapsed mõnned nädalad

Urangutangude jures on olnud, siis nemmad on õppinud paljo ahwi-wisid, et wannemad neid peaaego ei tahha tunda, ja nende wannemattel on paljo waewa ja hädda, enne kui nemmad ommad lapsed jälle kätte sawad.

Mis teie arwate, armsad sõbrad, mis keige ennamiste need mustad innimesfed arwawad Urangutangud ollewad? — Nemmad arwawad, et need wõerad rahwas on, kes nende ma sisse on tulnud; ja nemmad selleparrast ei rāgi, et kardawad, et peawad parrast wimaks ka tööõ hakkama teggema.

Urangutang woib ka talsiks ja julgeks tehja, ja nenda wälja õppetada, et nemmad, nenda kui sullased ja tüdrukud sawad prugitud, nemmad towad wet, põrawad kōkide sees pradi ümber, kūtawad leiwa-ahjud, ja tewad muido weel mis maisas tarwis on. Nemmad on siis waggased ja tassased, ja ei koggoni kurjad, nemmad on agga ka julged ja sallajad, nisammo kui nende suggulassed need teised ahwid. — Reisirjad, kes seal maal on kōinud, juttustawad: Et nemmad müseride sees tambiwad, klasid ja taldrekud puhtaks pessewad, roga lauade kannawad, tolid lauade ümber pannewad, ja siis, kui nemmad sawad kutsitud, siis tullewad omma taldrekudega ja lassewad endile ka süa anda. Mõnnikord nemmad istuwad isfi laua jures, wõttawad ennestele süa ette, ja sõwad noade, kahwlette ja lussikattega, ja kallaswad ennestele ka jua klaside sisse. Nemmad tewad ka ennestele wodid üllesse, heidawad ennast pitkali senna sisse, wõttawad tekki üle pea ja maggawad nenda seal sees kui innimesfed. Kui nemmad middagi pahha woi unrehti on teinud,

ja tahhetakse neid peksta, siis nemmad nuttavad ja karjuvad nenda, kui pissokesed lapsed.

Urangutang tulleb wägga arro Europa=male, sellepärast et nemmad sedda külma ei woi kannatada, ja ussinaste surredad, neid woib hoida ja söta, kuidas agga ial tahhab. —

Pitka kää=warredega ahw, temma nimmi on ka Gibbon woi Golof, on pea nenda suur kui Urangutang, ja on üks wägga weider ahw. Nää järrele on temma peaaego innimessega ennam ühhe sarnane kui Urangutang; agga omma pallestakude läbbi temma Urangutangust wahhet teeb, agga teiste ahwidest temma teeb omma wägga pitka kää=warredega wahhet.

Temma ellab Ostindia=maal ja sööb mandlid, wigi=marjad ja pommeransid. Temma pea on ümmarkorne, ja temma näggo on maddal, paljas ja must=pruun, ja üks ring walged karwad ümber louad, nenda kui mõnne wanna innimesse abbe. Temma kehha on alt poolt pool kitsam kui üllewalt ja musta karwadega kaetud. Sabba temmal ei olle. Temma kää=warred on peaaego nenda pitkad, et need ma külge putuwad, kui temma ka püsti seisab. Temma käib keige ennamiste ikka nenda, otse kui innimesed, agga mõnnikord temma ka jookseb nelja käppokil. Temma on rahhul ja waggane, agga ka penikenne ja nõdder. Temma kardab wägga külma ja marga, ja sureb ka selle siise ärra; sellepärast temma ei woi ka mitte sama Europa=male todud.

Koera=pea woi Magot, temma mõk on nenda kui koeral, sellepärast temma ka Koera=pea nimmetakse. Sest Ahwi=suggust on ka mitmesuggused

seltsid, üks selts neist jääb nelli jalga sureks. —
 Selle suggu alla arvatakse ka se ahwi=selts, mis
 põhja Ameerika=maal koddo on. Nimmad on ram=
 molissed ja tuggewad, ja woivad paljo ennam kui
 teised ahwid külma ja märga kannatada, sellepär=
 rast neid ka keige ennamiste Europa=maale sawad
 todud, ja rahha pärrast näidetud. Selle Ahwil
 on üks pikkerkorne koera=pea, maddal näggo,
 walged haljad karwad, ja on rebbase surune; —
 teie ollete tedda wist jubba näinud, sest et karro=
 tantsitajad, kes möda maad hulkuvad ja laiskus=
 ses leiba söwad, tedda meie male towad — nem=
 mad weawad tedda karro selgas, pannewad tem=
 male punnase kamsoli selga, mütsikesse pähhä,
 ja lassewad tedda ahhelas tantsida, ja omma
 tempusi tehha. Temma õppib keif wägga ussi=
 naste ja on ikka rõmus, temma saab hõlpsaste
 nenda tälsiks tehtud, et temmaga woib mängida,
 temmale pannakse keif suggu ridid selga, ja teh=
 hakse ka keif suggu nalja. Ükskord läkkitas üks
 herra ühte rummalad meest ühhe korwi täie pir=
 nidega, mis temma ühhe teise sure herra jure
 piddi wima, mees tulleb korwiga wärrawa jure
 ja näab seäl kaks suurt ahwi sinnises rides, mis
 olli wälja õmmeldud kullaga, ja möet wõol; Ah=
 wid tullid warsti korwi kallale ja wõtsid pirnisi
 wälja. Mees, kes omma ello sees nisuggused el=
 lajad ei olnud näinud, wõttis küber nende eest
 peast ärra, ja lastis neid tehja mis nimmad taht=
 sid. Pärrast kui temma se korwi selle sure herra
 kätte wiis, küsis se: mißpärast se korw ei olle
 täis? Ah aulik herra, ütles se rummal mees, se
 korw olli kül täis, agga teie lapsed wõtsid wärra=
 wa ees poled ärra. —

Need ahwid ellawad keige maia ellajattega rahho sees, agga koeri nemmad ei falli.

India=ma rahwas prugiwad Ahwid, Pawia= nid ja Määrkassid ka selle tarwis, et nemmad kokos=pähklad sawad. Nemmad aiawad neid pude peäle üllesse, ja wiskawad kirowid nende järrele. Ahwid hakkawad wasto, noppiwad pähklad ja wiskawad India meeste peäle. Nemmad korjawad sure ruttuga nenda paljo kokos=pähklad kui nemmad prugiwad, lähhawad ärra ja lassewad Ahwid pude peäl istuma; nenda wisi peab ikka rummalus, ilma tahtmata ka, tarkust tenima.

II. Pawianid

ei leita kuhhugil, kui agga wanna ma=ilma ossa sees, ja seal weel nende made sees, kus keige pal lawam on. Siin meie agga peame weel ka üt lema, et nemmad Europa=maal mitte ei olle, ag ga Asia= ja Awrika=maal. Pawianidel on keigel sabbad ja pifferkordsed pead.

Üks Pawiani selts nimmetakse: Koras woi Mormon, temma ellab India=maal ja keige= ennamiste Borneo sare peäl, temma on pea nens da suur, kui se keige surem koer; temmal on üks pifferkorne koera=pea, ja pea peäl üks juukse tuust, temmal on ka pitt kael, pittad paljad kõr wad, üks sille pifferkorne näggo, pitt ninna, kelle ots nenda punnane kui werri, ja pissokeste sinnis te plekkidega on. Keige kehha ülle temmal on

willased must-prunid karwad. Temma on üks wägga illus ellajas, ja liinade sees same tedda ka mõnnikord ellawalt nähja. Temma saab taltsiks tehtud, ja siis prugitakse tedda ramato kandjaks.

On ka jubba olnud, et üks Pärwian ühhe pissokest last kätkest wälja wõtnud ja temmaga kattusse peäle ronninud, kus temma se lapsokenne mähkis mist wälja wõttis, temmale suud andis, ja temmaga mängis; pärrast jälle hoidlikult sisse mähkis ja jälle ilma kahjota lapsokenne kätkest taggasi wiis. Süddame walloga innimesesed watasid sedda ahwi-tempo ja piddid waid selle jures ollema, sest, olleksid neimad hakkanud tedda aiama ja tahtnud lapsokest temma käest ärra wõtta, siis olleks temma tedda mahha wiskanud ja isse ärra põggenud.

III. Määrkassid,

woi õige ma-kele järrele Merre-kassid, neimad on keik Iouna Amerika-maal koddo, nendel ei olle palle-tastud, ja on ennam kassidega kui ahwidega sarnatsed. Ja sest, et neimad Amerika-maalt ülle merre Europa-male on todud, nimmetakse neid wististe: Määrkassid woi Merre-kassid. Ehk nimmetakse neid sellepärrast nenda, et neimad we sisse lähhawad ja kalla püüdwad? Minna ei ussu sedda, sest se essimenne mõtte on parrem minno mele järrel.

Keigel on wägga karwased sabbad, ja nendega neimad ripputatwad ennast pu oksade külge kinni,

ja desutawad ennast eddasi ja taggasi, ja wiiska-
wad ennast ka nenda wisi ühhest puust teise. Ja
nemmad woiwad ka omma sabba=otsaga pu=wilja
üllesse tõsta ja suhho panna. Nemmad puarwad
ka sabbaga kallu, nendarwisi se sabba tenib neid
õige kui käd.

Nemmad on keif wägga julged, karwalad ja
tiggedad ellajad, ja wiiskawad jäägride woi teiste
innimeste peäle, kes pude alt läbbi lähhawad,
haggo woi pu=õksi mahha, ja mõnnikord nemmad
hüppawad isse innimeste peäle ja lähhawad otse-
kohhe kappadega filmi. On üks neist hawatud,
siis tullewad need teised warsti temma jure, wata-
wad sedda hawa, ja peawad sedda ni kaua kinni,
kui ni paljo pu=lehhed on purrutatud, et nemmad
se haaw sellega woiwad kinni toppida. Sedda
samma tewad need teised ahwid ka.

Keige pissem Määrkasfide=selts nimmetakse:
Sagoin woi Bisam=ahwikenne, temma
on agga nenda suur kui orraw, temmal on pissi-
kenne ümmarkorne peakenne, sured üksised filmad,
pittkad kõrwad ja rippuwad mahha, üks pitt, pak-
sabba, ja hallid, punnakad karwad, ja nenda kui
temma lodud on, pea, sabba ja jalladega woib
temma ühhe õene kokus=pähkla kore sisse puggeda,
ja seal sees õse maggada. Se pissokenne nar-
soob ka wägga hea melega sawtist pu=wilja, ja
keige ennamiste kokus=pähklad; temma hammustab
ja nãrrib sellepãrrast sure waewaga pude peal
kokus=pähkla kore sisse auko, pistab siis essimenne
kãp senna sisse ja wõttab tuum wãlja. — Agga
temma soob ka wägga hea melega kãllo.

Agga sellepárrast, et temma nenda wägga maias fokus-páhkla tumi járrele on, surrewad ka paljo, woi keige wáhhám nemmad kautawad omma priust. Gest kui innimessest üht ellawat Bisam-ahwikest tahhawad püda, siis nemmad wiskawad temmale üks fokus-páhkel, kus sees üks auk on, ette. Kui temma niüüd omma káppakessega láhháb augo sisse, siis temma peab tedda pissokesses teggema, kui temma agga sellega sees on, siis temma teeb tedda lahti, et temma tumekest woib kátte wotta ja tinni piddada. Nenda kui temma káppakessega sees on, láhháwad warsti innimessest temma peale ja wottawad tedda tinni, sest se waene, hirno párrast, unustab káppakesse pissemaiks tehja, et woiks sedda jälle wálja tómbada, ja páhkel, suur ja lai, nenda kui üks kue aastane lapse pea, temma ei woi ka mitte omma rammoga tagga weddada. Temma láhháb ikka nelja káppokil, nenda kui keik temma kamradid.

IV. Makid,

terwad sellepárrast Máarkassidest wahhet, et nemmad mitte ue ma-ilma ossa sees, waid wanna ma-ilma ossa sees ellawad, ja siis on ka se kúün nende taggumisse jallade essimesse sörme külges kui kassí kúün, ja teistel ei olle sedda; — ja siis neil on ka rinnade külles nelli nissa, teistel ahwidel on agga kaks. Maki suggu al on pissokessed ja sured seltsid, ja sabbadega ja ilma sabbata, keik kofko on énnam urda koera kui ahwi sarnatsed.

Teine suggu.

Immetajad ellajad, kelle jallad
nahhaga kokkofaswanud on.

Siin on üks suur suggu selts ellajad, armsad
sõbrad, mis wägga kolle ja sallajad on, nemmad
sawad keif kokko nimmetud:

Nahk = hired.

Nemmad ellawad pimmeda aukude ja kopade
sees ja lendawad agga widdewikko aial wälja.
„Kui meie iggawenne Jummal, meie kalli Jhsan-
da Kristusse pääw tulleb — hüab Prohwet Je-
saia — Sel päwal wiskawad innimesed ärra
müttide ja nahk-hiredede kätte ommad tühjad hõbbe-
ja ommad tühjad kuld-jummalad, mis nemmad
ennestele ollid teinud, et nemmad nende ette pid-
did kummardama.“ — Nende illuta ellajattel on
se õigus ja au, et nemmad omma kehha-lodusse
jäärle se teine immetaja ellajatte suggu wälja teg-
gewad. Keif nende teiste ellajatte suggul, kes
nende järrel tullewad, ei olle rinnade külges nis-
sad; sellejärrel meie leiame siis, et agga ahwil,
nahk-hirel ja elewantil rinnade külges nissad on.
Dige isseárranissed ellajad on need ahwid ja need
nahk-hired! Mis se ommetige peaks tähhendama,
et just need keige dálamad ellajad keige ennamiste
innimessega ühhe sarnatsed on? —

Nahk-hirede toidus on keige ennamiste õ-lib-likad ja puttukad, mis nemmad õse lendades piüidwad, ja sellelábbi nemmad aitawad meid wiljapuud ussidesst puhhastada, ja saatwad meile sepärast palju kasso. Sest et nemmad talwe ühtegi ei leia, mis nemmad woiksid süa, andis suur armolinne Soja üks pitk unni neile. Nemmad riputawad ennast tossina ja ka saiaide wisi aukude ja kopade sees, omma taggumiste jalladega üllesse, ja maggawad ni kaua, kui kewwade tulleb ja neid jälle üllesse ärratab. Soja made sees, nenda kui louna-Amerika-maal ja louna-merre sarede peäl, on üks nahk-hirede selts, mis saab södud, ja need innimesed seäl kidawad, et nemmad wägga head peawad mekkima.

Nahk-hired on sured pekki-wargad, mis nemmad korstnade seest üllesse otsiwad ja söwad, ja selle lábbi nemmad teggewad meile jälle kahjo. On agga ka üks selts nahk-hired, mis palju suremad on, kui meie pekki-warras, nendel on ülle kehha mustad ja pruun-mustad karwad, ja koggoni teist wisi suud ja teist wisi kõrwad. Need keige suremad ja keige pahhemad nimmetakse:

W a m p i r i d,

woi

lendarwad koerad, woi werre-inimejad.

Temma inimeb õse kui innimenne maggab temma werd wälja. Temma on nenda suur kui orraw; temmal on koera-pea ja must näggo ja keige ülle kehha must-prunid karwad. Se on üks suur õn meile, et temma mitte Europa-ma-ilma-õsfa

sees ei ella, temma ellab agga feige ennamiste louna=Umerika ja hommito=Ufia=maal.

Ja nende kahhe made sees on neid nenda paljo, et nemmad, kui lendawad, taewast pimmedaks tewad, ja keik ulitsad liinade sees kattawad, ja se woib küll olla, sest et nemmad kui lendawad poolteist künart laiad on.

Kas nemmad siis innimesse werrest üksi ellawad? Ei! nemmad söwad ka pu=wilja, ja jowad wägga hea melega palmi pude sahwiti, ni kaua et nemmad mõnnikord ka joognuks jäwad ja wasto maad kuffuwad. Agga werd nemmad himmustawad feige ennam, ja on hirmus maiad selle järrel. Sellepärast nemmad öse iggase kohta lähwad maggajad innimesse otsima, ja kui nemmad ühte leiawad, siis romawad tassa innimesse peäle, ja lakkuwad omma okkase kelega ni kaua jalga woi kät, kui werri ühhest aadrift hakkab wälja jooksuma, ja siis nemmad hakkawad ennast täis immema. — Nemmad ei lähhä ükspäinis innimeste kallale, ka härjade, lehmade, eeslide ja hobbooste werd nemmad himmustawad. Et agga nemmad mitte üllesse ei ärka, kelle werd nemmad immerwad, siis tewad ikka omma tiwadega külma tuult nende peäle. Kui innimenne üllesärkab, siis tunneb warsti, et Wampiir temma kallal on olnud, sest, temma on ärrawässinud ja nõdder, ja mõnnikord, kui Wampiir wägga paljo on immenud, ja haaw on wägga kaua weel järrele jooksnud, siis jäwad ka surma peäle haigeks. Wampiriid on nenda julged, et nemmad lahti afnade ja uksede läbbi lendawad, ja kamride ja toade sisse puggewad ja maggaja innimeste werd wälja immerwad.

Kolmas sugu.

Immetajad ellajad kappadega.

I. Immetajad ellajad nãrrija ham- mastega.

1. Nãrrijad ellajad.

Eesiteks :

S i i r.

Hiredest minna ei woi teile mitte paljo juttus-
tada, mis teie mitte jubba keik isse ei tea. Teie
teate, et hiir üks eddew agga süski jälleto ja ai-
sew ellajakenne on, kes aukude ja kopade sees el-
lab, ja ka — nenda kui nahk-hiir — õõd ennam
armastab kui päwa.

Põllo-hiir sai Jummalast prugitud (kuidas teie
1. Sam. 6. peat. 5. salm. loete: Ja tehke om-
ma werre paisede kuiud ja omma hirede kuiud,
mis maad ärrarikkurwad, ja andke Iisraeli Jum-
malale au; ehk ta wahhest woib teie enneste peält
ja teie jummalatte peält ja teie Ma peält omma
kät kergemaks tehha." —) Wilistri-rahwast nuht-
leda, kui nemmad selle ülle rõmo-laulo teggid, et
nemmad Iisraeli-rahwa käest ollid Seadusse-lae-
gast ärrawoitnud. Peaksid ommetige keik rahwas
sedda tunnistama, kes Jummalala kãe al seiswad,
et Temma walli on, kui sel aial need Wilistri-
rahwas sedda tunnistasid!

Teisefsk :

Asia=ma mut,

woi pimme=hiir, on ka üks selts hirede sug-
gust. Temmal on nenda, kui teiste närrija ella-
jattel, need kaks pitted terrawad eßimesseßed ham-
bad möllema loua=lu sees, ja ellab keige ennamiste
juredest. Europa=ma mut, kedda meie ka tunne-
me, on omma suggu järrele koggoni teise seltsist
kui pimme=hiir, ei sa ka mitte nende suggu seltsi
alla arwatud, temma loetakse nende ellajatte seltsi,
mis puddu=ellajad söwad ; temmal on ka, nenda
kui silil koggoni teist suggu hambad. Muido on
pimne=hiir meie ma muttiga ühhe sarnane, ja
ellab ka nenda sammoti kui temma. „Pimne
nenda kui mut!“ ööldakse Europa=maal, nenda kui
Asia=maal. Pißsoßessed silmad, erk kuulminne ja
terrane hais, on nenda heast ühhel kui teisel, ja
möllemad prugiwad sedda ka omma ellamisse ju-
res ma sees, kus nemmad pehme mulla sees au-
gud tõnguwad, ja selle jures nemmad ei prugi
mitte silmi ; selle eest andis agga armolinne Loja
nendele teisjed terrased meled. Nammose ja pehme
ma sees siggiwad nemmad wägga. Keige ma=ilma
peäl ei nähta ni, paljo muttide mulla hunnikud,
kui Sarone laggeda peäl, ja Joppe linna ümber
— Asia=ma=ilma ossa sees —. Gest et meie
Europa=ma mut mitte muud ei sö, kui wihma-
ußid, ma=nälkiad, mai=ku=sittikad omma tuppede-
ga, ja muido weel keif suggu ussid, mis wiljale paljo
kähjo teggewad, arwatakse tedda ennam nende el-
lajatte alla, mis meile kasso tewad, kui nende
seffa, mis meile kähjo teggewad. Arabia=ma
rahwas söwad temma lihha. Israeli rahwale olli

temma rojane, nenda kui meie loeme 3. Mos. 11. peat. 29. sal. „Ja se olgo teile rojane romajatte seast, mis romawad ma peäl: mut ja hiir ja kummi-kon omma sugguga.“

Kolmandamaks :

H ü p p a w h i i r.

Se wisakas ellajakenne ei olle omma kehha järrel mitte surem kui rot. Temma näitab agga paljo surem ollewad, sellepärrast et temmal wägga pitkad taggumissed jallad on, kelle peäl temma nenda kui orraw püsti seisab ja käib. Need lüh-hemad, essimeessed jallad, kelle külges wiis kõrwad küünt on, prugib temma siblimisse tarwis. Kui temma saab taggaetud, siis temma hüppab nenda kui rohho-tirts, ja temma hüppab ühhe korraga nelli sammo, selle jures seisab temma pitk sabba nenda kui üks nool. Omma söök wöttab temma, nenda kui meie ma orraw, essimisse jalladega kinni, ja söök püsti istudes. Arabia, Kal-mukki- ja Tattari-rahwas söwad temma lihha wägga hea melega.

Wawer on ka üks selts hüppaja hire sugust, temma ellab Asia-maal, Sinai-mäe kaljude sees. Temma on üks ellajas orrawaga ühhe sarnane, üsna lühikesse kõrwadega, ja kollasse-pruni karwaga, mis kange, sea-hariakse wisi on, ja on ilma sabbata; ja kui temma õige wälja kastwanud, on temma poolteist jalga suur. Temma kaewab ennesele kopad sauessse ma sisse, leppiko jurede alla

förbede sees. Temma mälletseb mällo, agga pitka ja penikesse taggomisse jallade külges temmal ei olle ennam kui kolm küünt; essimissed jallad on agga selle wasto jälle paksud, lihhased ja pehmed, ja nende külges on nelli küünt. Abessinia=maal on temma lihha Kristi= ja Muhamedi=rahwale rojane; agga Arabia=ma rahwas, kes tedda nalja pärrast: Israeli=laste lammas nimmetawad, söwaw temma ühha.

Orraw on ka üks selts hüppaja hirede sugust, temma ellab nende Europa=ma made sees, kus soe on, hommiko Asia=maal ja pohja Awrika=maal. Nemmad ellawad sures seltsis, agga ommetige nenda, et igga paril omma peßa on, kelle augud nemmad liwaga kinni sibliwad, et nende peßa mitte nenda warsti ei woi leida. Nende sure figgimisse jures on ka jubba se ette tulnud, et nemmad üks terwe külla nenda nattukenne hawalt on alt õeneks kaewanud, et ühhe korraga mitto maia sisse kukkusid. Nenda on ka need orrawad wäetikesed rahwas, mis sured teud tewad. Agga meie ei ussu mitte, et Dawet ja Salomon omma sannade sees need arwawad, sest et orrawad mitte kaljude sees ei ella, üksi agga liwa sees omma peßad ehhitawad.

Reljandamaks:

J ä n n e s.

Jannes mälletseb mällo, ütleb Piibli=ramat, ja keif tallo=mehhed ja keif õppimata jäägrid ütlewad sedda ka, agga need lomisse=arwajad tahha=

wad sedda walleks tehha. Jannesed maggawad lahti filmadega, ja terwad omma loua ludega nenda kui need ellajad, kes mälletsewad. Agga nende seestpoolne kehha-lodus ei olle nenda seätud, kui mälletseja ellajattel. Mitte Muhamedi- ja Judi-rahwas üks, ka hommiko-ma Kristi-rahwas peawad temma lihha alwaks ja ütlewad, et se rop ja mitte terwe ei olle. Ka Wenne-ma tallopoiad peawad tedda rojaseks; agga Arabia-ma rahwas omma kõrbede peäl söwad keif nisuggused ellajad. Jannese kehha-lodussest ja nende ellamisest teie ei prugi ennam ühtegi kuulda, sest et teie Jannesest isse ühhe teisele woite juttustada; teie tunnete tedda jo kül.

Wiendamaks :

Siil, ja Sea = siil.

Sest rägib Prohwet Jesaia 14. peat. 23. salm. nenda: Ja teen sedda suurte silide pärrandusseks, ja we järweks, ja pühhin sedda ärra ärrakautamisse ludadega, ütleb wäggede Jehowa; ja 34. peat. 11. salm.: Waid kaati-linnud ja sured silid peawad sedda pärrima, ja öfullid ja kaarnad seäl ellama, ja temma weab siina peäle nöri, et se tühjak, ja lodi, et se paljak jaáb. Ja Prohwet Sewanja ütleb 2. peat. 14. salm.: Ja seäl keskpaikas peawad maggama karjad, keigesugguste ellajatte hulgad; ni hästi kaati-linnud kui sured silid wötrwad öse jada temma nuppude peäle: heäl laulab aknas; paljak tehtud kohhad on länwede peäl, sest ta on need woodrid seedri-puust peält ärrakiskunud. —

Seft meie nâme, et jubba need Prohwoetid ütleswad, et silid tühja paigade sees ellawad. Ja keik reisirjad rákiwad sedda, et Babiloni wanna múride al ilmaütlemata paljo silid ellawad. Nenda peaswad sure Jehowa Jummalala sannad igga wisi töeks minnema; sellepárrast, armsad sóbrad! olge findlad omma usso sees meie kalli Dnisteggia Jesusse Kristusse peál, kes meile on Temma ommast antud iggawessöks Kunningaks. Joann. 5, 24.: Töest! töest! minna ütlen teile: kes minno fanna kuleb, ja ussub sedda, kes mind on lákkitanud, sel on iggawenne ello, ja ei tulle mitte kóhto alla, waid on surmast ello sísse láinud. — Hebreakelel nimmetakse siil „Rippod“ — se táhhen-dab ni paljo kui kótko weretud. Asia- ja Europa-maal on üks wanna fanna, mis ütleb: „Sea-siil on kängem kui loukoer“; — se moistetus on, et loukoer, kes wágga maiaš sili lihha járrel on temmast mitte hólpfaste jággo ei sa, sellepárrast et siil ennast kótko weretab, nenda et temma ofkad wálaspool umberringi seisawad. Silid ei loeta mitte nárrija ellajatte suggu alla, waid nende ellajatte suggu alla, mis puddu-ellajad sówad. Sea-sili lihha súakse ni heaste wárskelt kui suitsetud ja se on wágga terwe ja mekkib hea. Sili lihha annawad arstid hommiko-maal tiiskusse haigedele, sellepárrast et se tiiskusse wasto üks hea rohhi peab ollema. Nüüd minna táhhan teile ka se wahhe náidata, mis sea-sili ja sili wahhel on.

Sea-siil ellab Awrika-maal ja keige soema Asia-maal, ja on ka Europa-maal, Spania ja Italia made sees leida; temma on kolm kord suurem kui kas, ja pitka, kondiste, walge, musta woi punnaste ofkadega kaetud, ja temma woib neid

üllesse tõsta ja mahha panna, temmal on lõhhus-
tud ninna, ümmarkordsed kõrwad, ja temma jalla
warwade külges on küned; temma rõhhib nenda
kui sigga, ja sööb maddosi, rottisi ja hiri, ja tei-
suggused jured ja põllo- ja pu-wilja. Keige en-
namiste on temma okkad üks korter pikkad, agga
need keige suremad on mittokord ka üks künar pit-
kad. Ja nende okkadega temma hakkab omma
waenlaste wastu. — Temma woib ennast nenda
kangeks kofko tõmbada, et temmast ühtegi muud
ei woi nähha, kui okkad, tedda woib siis ümber
rullida, kuida agga ial tahhab, ilma et temma sel-
leparrast kahjo saab. Kui üks innimenne, woi lou-
koer, woi tiger-kas, woi leopard, woi üks teine
waenlane temma liigi tulla, siis temma künnab

need keige jämmedamad koid katti hammustab, ja ennast keige paksematte laudadest läbbi närrib. Tedda ei woi mitte taltsiks tehha.

Ennemuiste mõtlesid innimesed, et sea=siil sure karraga omma waenlaste wasto lähháb, ja üks okkas temma peäle lassseb, ja nenda temma peaseb ärra, se ei ölle agga mitte tõssi. Temma kockorulliminne on keik, mis temma omma waenlaste wasto woib tehha. Maddud ja siisalikud temma surmatab kúl omma okkadega, agga nenda wisi: Temma rullib ennast kocko, ja werretab ennast ni kaua omma okkadega nende ülle, kui nemmad ärrasurrewad, ja siis temma söób neid ärra.

Siil on ka okkadega kaetud, nenda kui sea=siil, agga need on paljo lühhemad ja penemad; sest et siil isse mitte ükskord nenda suur ei ölle, kui kas. Temma woib ennast ka kocko rullida. Midda ennam innimenne, woi koer, woi rebbane tedda lükkab ja hirmutab, sedda ennam temma ennast kocko tõmbab ja omma okkad wälja pistab. Sure hirmo eest temma lassseb ennese wet jooksta, ja sest et se hirmus haiseb, haugub koer nattukenne aega temma peäle ja lähháb ärra. Kawwal rebbane agga ei holi sest haisust ühtegi, temma lähháb liggemale, lassseb ennese wet temma peäle ülle ja ülle; ja sest et se waene siil ühtegi marga, ja keige wáhhám soja kust, woib kannatada, teeb temma ennast lahti, ja tahhab ärra pöggene da; agga sest, et temma mitte usfinaste ei woi jooksta, ja temma waenlane warsti temma tagga on, saab temma pütud ja ärrasödud.

Peaageo iggal polel keige ma=ilma peäl on silid; ka meie jures Eesti=maal on mõnned. Nem=

mad ellawad metsades ja aiades, õenede pude, lep-
 pikude ja kirowi unnikutte ja ma al aukude sees ;
 nemmad sõwad keiksuggu pu=wilja, kartuhwolid,
 ja nairid, ja keiksuggu aia=wilja, agga ka rottid
 ja hired, õmblikkud ja rohho-tirtsud, kárnased kon-
 nad ja konnad ; nemmad kannawad igga aasta
 kaks woi kolm poega ilmale, ja ellawad kümme
 woi wiisteistkümmend aastad.

Se ei olle mitte tõssi, et siil wilja pude peäl
 ronnib, ja ounad ja pirnid, mis walmis on mahha
 rapputab, ja siis pude al ärrasõõb. Agga se on
 tõssi, et temma ennast kofko rullib, ja nende ou-
 nade woi pirnide peäl, mis pude al maggawad,
 ni kaua weretab, et mõnned ofkade külge kinni
 jäwad, ja nendega temma lähháb siis omma au-
 ko, kus temma neid teiseks päwaks hoiab. Tem-
 ma lähháb keige ennamiste õhto káima ja maggab
 keige päwa omma augo sees. Ja se on ka walle,
 mis õöldakse, et temma pima kitsede nissade seest
 wälja immeb. Siil woiw talsiks tehha, ja wälja
 õppetada, et temmaq hired ja rottid puab, nenda
 kui üks kas, ja temma puab weel ennam kui kas.
 Temma ofkane nahk prugitakse nenda kui harjad
 ja linna-harjad. Salwe aiaks panneb temma en-
 nast kofkorullitud omma augo sisse, woi úhhe õene
 pu sisse, woi ka aiade liggidale úhhe pari peo
 táie heinade, samlade woi lehkede alla, ja maggab
 úhte puhko nenda kaua kui soe kewwade tulleb.
 On kewwade tulnud, siis temma árkab úllesse ja
 lähháb toidust otsima. Úhhe sili selts nimmetakse
 ka koera-silid, ja nisuggused on ka meie maal, nen-
 del on nisuggune ninna kui koeral.

2. Kiskujad ellajad.

Nüüd, minno armsad sõbrad! tulles ommetige ükskord se juttustaminne ellajatte kunningast, sest uhkest loukoerast. Nende kiskuja ellajattel on mõllematte loua=lude sees kuus wägga terrawad essimesed hambad ja kaks nurga hambad. Nende hambade lomisse järrele ja keige ennamiste nende surusse ja tuggewusse järrele woib jubba nende ellamisse wiisi tunda, ja nende hambade järrel sawad nemmad ka mitme seltsi jäggatud. Nende seltsidel, mis lihhasst ellawad, on terrawad ja lei-kajad nurga=woi silma=hambad; nende seltsidel, mis ka taimed söwad, on nürriamad ja paksemad hambad. Keige kiskuja ellajattel on terrane hais, erk kuulminne ja sured tullised filmad. Se keige surem märk agga on nende jallad, omma suurte tuggewa künedega, ja nende jallade järrel jäggatakse neid jälle koerade, kasside ja talla=käijatte suggu sisse. Sellejärrel on, loukoer, tiger=kas, leopard ja parder, kassi=suggust; agga rebbane, hunt, hiäna=hunt, ja Sakal woi kuld=hunt on jälle koera=suggust; ja karmo on talla=käia suggust.

L o u k o e r.

„Mis on maggusam kui messi, ja mis tuggewam kui loukoer?“ (Rohtomoistjatte ramat: 14, 18.)

„Loukoer on keige wäggewam lojuste seast, sest ta ei lähhä ühhegi eest ärra taggasi.“ (Sppetusse ramat: 30, 30.)

„Juda on loukoera kutsikas! sa olled sagist ülles-
tulnud, mo poeg, ta heidab rõõtsakülle mahha
ja seisab maas kui loukoer ja kui hirmus lou-
koer, kes woib tedda üllesaiada?“ (1. Mos.
49, 9.)

„Wata, Israeli rahwas touseb ülles kui hirmus
loukoer, ja aiab ennast püsti, kui loukoer: ei
ta heida mahha ennego ta saab saki ärrasonud
ja nende werd ärrajonud, mis mahhalõdud.“
(4. Mos. 23, 24.)

„Nemmad mõurgawad kui hirmus loukoer, ja
mõurgawad kui nored loukoerad, ja rõkiwad, ja
wõtawad saki fätte, ja wiwad omma teed, ja
sedda ep olle, kes peästab.“ (Jesaias: 5, 29.)

„Kas loukoer mõurgab metsas, kui temmal saki
ep olle? Kas noor loukoer omma heält annab
kuulda ommast peesast, kui ta ep olle middagi
püüdud?“ (Amos: 3, 4.)

Nende sannadega kidad Pühha-kirri loukoera
kuninga auu ja surust, — Jummal Poeg nim-
metakse siin issegi: Loukoer, Juda suggust, sest et
temma se keige wapräm on Israeli lastest, ja
surma woitis. Ja selle nimme al need õnsad
taewas tedda ka auustawad; nenda kui meie loe-
me Joannesse ilmutamisse ram. 5. peat. 5. salm.:

„Ja üks neist wannemist ütles mulle: Ärra nutta,
wata se loukoer, kes on Juda suggu arrust,
Zaweti juur, on woitnud, nenda et ta woib se
ramato lahki tehha, ja temma seitse pitseri lah-
ki wõtta. —“

Se Piibli kulutaminne, mis meile paljo pildi-
sannadega juttustab, woib siin sees ärrampoista,

ja on meile ka jubba tuttav, sellepärrast minna ei prugi teile kui mitte need sannad: Loukoera wiha ja loukoera julgus, loukoera suu ja loukoera hambad ennam selletada.

Luggege loukoera wihaast Salomoni Öppetusse sannade seest 19. peat. 12. salm:

„Kuninga nukker meel on kui nore loukoera rökiminne, ja temma hea meel on kui kaste rohho peäl.“

Ja 20. peat. 2. salm:

„Kuninga hirmotus on kui nore loukoera rökiminne: kes temma wasto wägga wihaseks saab, teeb patto omma hinge wasto.“

Luggege loukoera suust 2. Timoteusse ramatus, 4. peat. 17. salm.:

„Agga Jhsand olli minno poolt, ja kinnitas mind, et se sanna kulutamine minno läbbi piddi täie julgussega sündima, ja keif pagganad sedda kuulma, ja ma ollen ärrapeästetud loukoera suust.“

Luggege loukoera hambadest Paulo ramatus 58. laul, 7. salm:

„Summal! kisu ärra nende hambad, mis nende suus; noorte loukoerte purrihambad kisu wälja, oh Jehowa!“

Keige neist kohhadest teie woite isse se tähhendus wälja wotta.

Loukoer on se keige karoem, keige julgem ja keige hirmsam ellajas maailma peäl, temma kisuub keif teised netjajalsed ellajad mahha, agga elewantist, tigerkassist, niilhobbosest, ninna-sarwest

ja sea-silist temma ei sa jäggo. Temma ülle ei sa mitte üks ellajas — mõnni arro ford wõttab tiger-kaš tedda ommetige mahha — ja nendarwisi on loukoer se kunningas ja kindral keige teiste ellajatte ülle; ja keiš kardawad tedda ja jooksewad temma eest.

Ka innimesed ei woi omma ello eest seista, kui nemmad temma liggidal on, sest et temma, kui ta wägga wanna, woi kurri, woi wägga näl-jane on, keiš wõttab ja lõhki kışub, mis temma agga ial kätte saab, olgo se nüüd ahw, innimenne woi kameel. Kui temma agga leiab, et innimesed ja ellajad ühheskous on, siis temma wõttab agga need ellajad ja lasseb need innimesed minna. Agga wihhastawad ehk narrivad innimesed tedda, siis temma tasjutab omma wihha hirmsaste nendele, ja surmatab mõnne päwaga üks koggo moride woi innimeste suggu selts. Agga temma on ka surelisse süddamega ja tännolik ja annab hea melega andeks. Ja se on ka jubba olnud, et temma sedda koggoni tähhele ei panne, kui pišso-kesed ellajad tedda wihhastawad; ja mõnniford temma ei olle nende ellogi wõtnud, kes temmale ette wišsati, et temma neid pididi ärra sõma. Ja kui se juhtub, et üks nõrk ellajas ühhe waenlasest saab taggaetud ja temma waene siis sure hirmo-ga loukoera jure tulleb warjo otsima, siis loukoer seisab temma eest, ja lasseb tedda ka jälle, kui waenlane mõda on, ilma kahjota ärramiina. Pärast minna tahhan teile loukoera surelisse ja tännolikko süddamest middagi juttustada.

Loukoer on agga ikka loukoer, ja kui temma kül mõnniford halle meelinne on ja armo annab, ja mitte koggoni nenda hirmus ei olle, kui

tiger-kas, ja hunt — nemmad agga lusti parrast murravad, ja ka siis ifka weel murravad, kui nemmad jubba ennast tais on sonud —; ja kui loukoer agga ka hadda parrast murrab, et ta woib ennese nälja taita, ja siis usna rahhul on, kui temma ni paljo saki on puudnud, et temmal ühhe woi kahhe ferraks kül on, siis temma ommetige ifka üks wägga kardetaw ellajas. Missuggune suur südda temmal on, ja kui hirmus temma wälja näab! Mis hirmsaste temma karjub ja rögib! Keif ellajad ümberringi wärrisewad, kui temma omma suur ja lai suu lahti teeb ja möurgab, mis nenda kange on, kui peaks taewa al mürris-tama. Ja missuggune hirmus näggo temma teeb, kui temma kurri on! Kui temma omma kolm künart pitka sabbaga ühtepuhko omma ümber lip-potab, ja omma pitkad lakkad, mis temmal pea, kaela ja rinna külges on, rapputab, omma paks silma-nahk kofko tõmbab, omma sured silma-kul-mud üllesse ja alla tõmbab, ommad hambad äh-wardes näitab, misga temma need keige paksamad kondid purruks woib hammustada, ja kui temma omma okkalinne keel suust pitkalt wälja pistab, kes siis tohhib temma liggi miina?

Kes loukoera ei olle weel näinud, mötlego en-nesele üks kollane kas, ni suur kui üks son, sure paksu peaga, laia ja tõsise näoga, kofko krimsu-tud otsaga, wilto seiswa filmadega; peälminne mõl on temmal lõhki, ja rippub mõllemil polel mahha, nenda kui suurte koerdel. Temma uhkus ja illo on kaela, rinna ja pea ümber need paksud, pitkad lakkad, ja sabba otsa külges üks suur kar-wa tuust. — Issasel loukoeral on agga lakkad,

ja need temma ei sa mitte enne, kui temma kolme aastane on. Ja sesamma suur ja rammolinne ellajas, kes nenda hirmus ja kardetaw on, saab ommetige nenda talsiks tehtud, et perremees woi üllespassija temmaga teeb, mis temma tahhab, sest et temma moistab temmaga ümber käia, ja tedda melitada; temma heidab ennast loukoera jalgade ette, istub temma selga ja lähhab ratsa temmaga, woi teeb temma suu lahti, ja wõttab temma keel omma kätte; — ja se julgus on nenda suur, et temma omma pea loukoera suhhu panneb, ja keikfuggu nalja temmaga teeb, ilma et se tedda hammustab woi muido kahjo teeb.

Agga üks innimesse pea loukoera suus nähja, on ikka hirmus. Minna näggin sedda paar korda, ja pannin sedda wägga immeks, et loukoer nenda tals on, ja se perremees nenda julge olli. — Ah! mis teeb inimenne keik rahha pärrast, mõtlesin minna. — Paljo teised innimesed, kes sedda ka näggid, ollid nenda hirno täis, et nemmad käed pähhä pannid ja ärrajooksid. — Kas süis ial ei sünni õnnetus? — Wägga arwo, ja süis agga, kui se järrelwaatja temmaga wägga walli on, ja temma wägga julgeste loukoeraga ümber käib, ja ennast temmast lastuda lassib, kuida üksford üks teender teggi, kes pärrast omma herra loukoerast sai ärramurtud ja ärrasõdud. Uli, ui! kuidas se tulli? Teender olli ennast loukoeraga nenda tuttaraks teinud, et temma ikka lastis loukoera omma kät lastuda. Teendrile sõldi kül, et temma sedda mitte ennam piddand teggema, sest et loukoera keel karre, nenda kui üks riwi-raud, kellega temma mõnnikord nahka käe peält ärra-

lakkub, ja nenda pea, kui loukoer werd nááb woi kele peál tunneb, siis temma peab werd sama, ja siis temma ka warsti murrab, mis agga ette tul-
 leb. Teender agga ei kuulnud sedda nomimist, ja wata, üks öse sai temma herra ühhest larmist ül-
 lesárratud! Herra tousis ülles, láks siina kambri, kus teender maggas, ja kui hirmsaste temma eh-
 matas, kui temma nággi, et teendri pea loukoera káppade wahhel olli, kes jubha kehha, káed ja jal-
 lad olli árrasonud. Ja mis teggi herra nüüd? Temma kutsus teised teendrid, ja lastis se mórt-
 sukas warsti püssiga mahhalasta.

Loukoer ellab Awrika-maal, ei só muud ühtegi kui lihha, ja keige ennamiste temma himmustab kameli- ja ahwi-lihha. Emmane loukoer on nat-
 tukenne pissen kui issane loukoer, ja toob keige ennamiste nelli poega igga aasta ilmale, ja saab kahhekümne wie ni káua kui kolmekümne aasta-
 seks.

Neegrid ja Morid püüdwad tedda norelt ja wannalt. Gurma hirmoga nemmad lähháwad loukoera pessa jure, kui wannad loukoerad sagi peál wálja on láinud, wóttawad loukoera poiad árra ja káawatawad neid teiste ellajattega ülles, woi kappawad neid warsti árra, ja sówad neid. Need wannad loukoerad nemmad lassewad püssi-
 dega mahha, woi püüdwad neid ellawalt püüd-
 misse augode seest, mis kórkadega woi haodega finni on kaetud, ja kus sees, woi kus peál üks lammas on finni seutud. Kui nüüd loukoer tul-
 leb, siis temma kukkub sisse ja on pütud. Nüüd temma háb beneb hirmsaste, on úsna waggane

ja kuru, ja lasseb ennast püda, ahhelasse kinni panna, ja rauad ümber suu panna, ja ilma kartsusteta woib nüüd ka üks laps tedda ärrawia. Se on wägga immelik nähha, kui se uhke ja surelinne loukoer nenda ahhelas kinni pitkaminne inimesse järrel käib.

Loukoera lihha süakse Awrika=maal ja temma nahhast teggewad Neegrid ennesele mantlid, ja wodi tekkisi, ja muido weel keiksuggused asjad. Ennemuište ollid loukoera nahhad keige wapramate sõa=meeste mantlid, mis neimad au pärrast kandsid, ja need wannad Roma=liina rahwas pannidki loukoerad hobbosede assemel omma wankrede ette, ja sõitsid nendega. Se kulumud Roma=liina mees, nimmega Markus Antonius, sõitis mittokord koggoni nelja loukoeradega wälja. Ja nende suurte kommedite sees tapsid need wannad Roma=liina rahwas paljo loukoeri. Neist kommeditest, kus innimesed suurte metsa=ellajattega piddid riidlema, tahhan minna teile üks teine kord ennam juttustada.

Ennemuište on wist paljo ennam loukoeri ma ilma peäl olnud, kui nüüd. Kreka=maal, ja õhto=Ufia=maal, mis ka piisokenne Ufia=ma ninnyretakse, ollid kahhe tuhhande aasta eest loukoeri paljo nähha; Armenia=ma olli neist täis: nüüdi agga ei leita nende made seest mitte üks ainokenne loukoer ennam. Ja Saksa=maalgi, mis ennemuište paljo kulumem olli kui nüüd, olli ka loukoeri.

Pompejus laskis ükskord uhke ellajatte=woitlemisse sees — mis Roma=liinas, nende liina=

rahwale lustiks sai petud — kuus sadda loukoeri üks teise wasto woitelda. Pärast Keisride al sai nisuggune hirmus lusti-piddu wägga tihti petud. Keiser Titus laskis ükskord ühheksa tuhhat, Keiser Trajan ükssteistkümmend tuhhat metsa-ellajad üks teist ärramurda, ja nende ellajatte al olli ikka se keige surem hulk loukoeri. Ellajatte woitlemissed, kus sadda loukoeri sai ärramurtud, ollid keige ennamiste iggal aastal. Ugga tännasel päi-wil olleks se kül raske, nisuggune hulk loukoeri kofko sada. Nenda Palästina-maal ennemuiste ellasid wägga paljo rahwast, ja keige ennam olli se ma rahwastega täis, kui Ibraeli ülle kunnin-gad wallitsesid, — ja siis ollid ka wägga paljo loukoeri seal; nüüd on se ma innimestest tühhi, ja loukoeri ei leita ka mitte ennam, woi wägga arro. Ka Egiptusse-maal ei leita tännasel päi-wil ennam loukoeri.

Kui paljo loukoerad ennemuiste Kanaana-maal ollid, ütleb pühha-kirri meile mitmes kohhas; nenda: Nahumi ramatus 2 peat. 12 salm.: „Kus on loukoerte pessä, ja noorte loukoerte paif, kus nemmad söwad? kus loukoer, hirmus loukoer käis, ja loukoera kutsikas, et ükski neid ei pelletand.“ Laulo ramat 104, 21. „Nored loukoerad, kes möurgawad, et saaksid murda, ja et nemmad otsiwad Jummalä käest omma toidust.“ Keige ennamiste ollid loukoerad Libanoni mäe peäl: Ullem Laul 4, 8.: „Tulle minnoga, oh pruut! Libanoni peält, tulle minnoga Libanoni peält: wata seie Amana mäe otsast, Seniri ja Ermoni otsast, emma loukoerte pessade seest, pardri-metsaliste mägede peält.“ Betlehemma nömme peäl: 1 Sa-

mueli ramat 17, 34.: „Ja Tarvet ütles Sauli wasto: So sullane olli karjane omma issa jures lambus, ja üks loukoer tulli karroga ja wiis ühhe lamba karjast ärra.“ — Agga nenda suur se hädä ei olnud, et ma rahwas ei woinud põllude peäle miina, hirmo eest et loukoer nende kallale piddi tulles, se olli agga laiskade wabbandaminne: 1. Oppetusse sannad, 22, 13.: „Kes laisk, se ütleb: Loukoer on ulitsa peäl; mind tappetakse ärra turrude peäl.“ Ja 26, 13.: „Laisk ütleb: noor loukoer on tee peäl, loukoer on turrude peäl.“ —

Kuidas se ommetige peaks tulles, et nüüd loukoera seäl ei leita? Minna ei tea sedda mitte. — Esite ei olle nisuggune seädus seäl, kes need metsaellajad tagga aiab, ja innimesi ei olle ka nenda paljo, et woiks arwata, et nemmad neid loukoeri surmawad, sest et Türgi made sees üht nenda wähhä on kui teist. Ja se ei olle seäl ka mitte kilmemaaks jänud, sest et nüüd sellesamma aia peäl saab külwatud ja leigatud, kui kahhe ja nelja tuhhande aasta eest, mis hõlpsaste Mosekse ramatudest wadata on. Se woib kül olla, et püssi lastmisse pärrast, need metsaellajad ennam ja ennam innimestest on kaugemale ärra läinud. Agga süski minna ei ussu, et nemmad agga selle pärrast usna ärra on kaddunud. Minna tean agga sedda, et Issand Jummal need metsalised sadab; — kuidas meie Eskieli ramatust loeme 14, 15.: „Kui ma lasteksin kurdad metsalised sedda maad läbbikäia, et nemmad sedda innimestest paljaks tewad, et ta laggedaks saaks, nenda et ükski seält ei woiks läbbi käia nende metsaliste pärrast.“ Ja Temma woib ka jälle nisuggused

lääkitada, kui Temma tahhab; kui meie loeme
 Joannesse ilmutamisse ramatust 6, 8.: „Ja ma
 nägin, ja wata, üks tuhkur hobbone, ja selle
 nimmi, kes temma selgas istus, olli surm, ja
 põrgo=haud käis temmaga, ja neile anti meelwald
 selle ma neljandama ossa ärratappa mõegaga ja
 näljaga ja ahto surmaga, ja metsaliste läbbi, mis
 ma peäl.“

Ka Awrika=maal nüüd ei leita nenda paljo
 loukoeri kui ennemuiste. Kui Awrika=ma rahwas
 nüüd loukoeri ellewalt püüdwad, siis nemmad tap=
 pawad neid ja söwad, woi nemmad kingiwad neid
 Europa=ma suurte herradele, kes neid omma ella=
 jatte=aiade sees peawad. Ja siis reisirwad ka,
 agga wägga arwa innimesed loukoeradega, ja
 teiste metsa=ellajattega ümber ja näitawad neid
 rahha parrast, kui teie kül isse jubba teate.

Üks tals loukoer peab igga pääw kakssteisküm=
 mend woi wiisteiskümmend naela lihha sama,
 kui tahhetakse, et temma ellama jääb ja rahhul
 on. Igga pääw temma isseennesest kuus korda
 mõurgab; agga kui perremees tedda käsib, siis
 temma ka weel enam mõurgab woi nurriseb.
 Omma sabba temma ei lasse mitte hea melega
 putuda, ja kes sedda siis pudutab, kui temma kurri
 on, ja temma perremees mitte liggidal nähha ei
 olle, se saab sabbaga mahhalõdud, kui temma woib,
 tükkideks karristud ja ärrasõdud. Maddud ja tuld
 ei woi loukoer nähja. Reige ennamiste temma
 lähhab õse sagi peäle wälja, ja peab sedda, sest et
 temma mitte heaste ei woi jooksta, ja ka mitte
 puu peäle üllesse ronnida, sure hüppamisega püüd=

ma. Kui nüüd üks lammas, hobbone, härg või ahv sealt leppikust möda lähkáb, kus temma ennast on ärrapeitnud, ja kuus või kahheksa künart temmast emal on, siis temma hüppab selle ellaja peäle, wõttab tedda omma esimeste káppadega kinni, kissub tedda lõhki ja sööb tedda nahha, karwa ja kondidega tükkis ärra.

Nüüd minna tahhan teile juttustada, kui suurelinne ja tánnoliik loukoer on. Ükskord olli Londoni liinas üks wágga illus ja suur loukoer rahha párrast náhja. Kellel agga rahha ei olnud, wõis ka üks kas, või koer, või muido üks ellajakenne tua, siis temma wõis sedda loukoera ka náhha. Üks pahha inimenne, kellel mitte rahha, ja mitte kassi egga koera ei olnud, agga ommetige sedda illusad loukoera tahtis náhha, wõttis ulitsalt üks wágga illus puudli-koerakenne, ja wiiskas loukoera ette. Se waene piisokenne ellajas kówwerdas ennast ja wárrises hirmsaste, jooksis háddalinne senna ja tenna, panni ennast mahha, pistis keel suust wälja, ja tõstis omma káppakenne üllesse, ja pallus nendarwisi et loukoer peaks temma peäle armo heitma. Surelinne loukoer wõttis tedda ka warsti omma warjo alla, ja ei teind temmale ühtegi kúrja, ja temma jái mõnne tunni párrast temmaga ni sureks sóbraks, et ta ilma temmata ühtegi enam ei tahtnud süa. Se piisokenne puudli-kutsikas jooksis sure rómoga loukoera ümber, ronnis temma peäle ja heitis ennast temma selja peäle maggama, ja ial omma ello sees temma ei láinud omma sure ja wággewa sóbrast ärra, innimesed wõisid tedda kutsuda, ni paljo kui nemmad tahtsid, ja ette wiiskada, mis nemmad agga

ial tahtsid. Kui mõlemad hakkasid söma, siis tahtis se pissokenne nar, koera wisi järrele, keif üksi ommale wõtta, temma panni omma kappakesse söma peäle, nurrises ja haukus, ja hüppas mõnniford omma heateggia wasto näggo. Surelinne loukoer, keige selle ülle mitte kurjaks ei jänud, läks iggakord taggasi ja kulas omma pissokest söbra. Kui loukoer tahtis maggada, siis se pissokenne kelm tedda ei lastnud maggada, waid temma jooksis ja hüppas temma ümber, haukus temma peäle, krattsis temma pead, tombas tedda kõrwust, ja temma hammustas tedda koggori mõnniford natukenne. Loukoer olli waggane ja kannatas sedda keif. Kui nüüd, mõnne aasta järrele, puudlikoerakenne surri, oh! kuidas siis se loukoer mõurgas, ja kuidas temma hullas omma talli sees. Temma haisotas omma surnud sõbrakesest, ja põras tedda mittokord omma kappadega ümber, ja se näggi nenda wälja, et temma õige wäggise tahtis tedda üllesääratada ja ellawaks tehha, agga mis surnud olli, jõi surnuks. Nüüd temma hakkas weel kaksikord hirmsaminne mõurgama kui enne, tahtis peaaego omma talli lõhkuda, ei sõnud egga jonud ühtegi, tombas omma surnud sõbrakesest wasto rinda ja heitis ennast üsna kurwa melega mahha, ja wie päwa pärrast surri se halledamelelinne loukoer ärra. — Innimesesed nägid, kui temma omma pea pissokesse söbra kehha peäle panni ja ärrasurri.

Paljo woib sest juttustada, et loukoer tanno-
lik on, agga need kaks juttud, mis minna nüüd
teile tahhan räkida, on keige ennam wäärt täh-
hele panna.

Üks laewa=mees, kes teistega — hommiko=India=maal — ommast laevast male olli lakkitud, et nemmad pidid puid mahha raiuma — sest et seal metsas keiksuggused wärwi= ja muud puid leida on — läks nattuke maad ommast seltsimees= test ärra, metsa sisse — kui temma nenda üksi metsas ümber käis, näggi temma ühhe korraga ühte emmast loukoera, kes otsekohhe temma peäle tulli. Temma kohkus hirmus, agga mis olli tehja? ärrapõggeneda? — sellepeäle temma ei tohtind mõttelda, ja loukoera wasto hakkada temma ka ei tohtinud; — temma andis omma waimo Jummalale hõlaks, ja otas wärrisemisega, mis nüüd peaks sündima. — Agga kuidas panni temma sedda immeks, kui emmane loukoer ennast nenda kui üks koer melitamisega temma jallade ette mahha heitis, ühtepuhko ühhe pu peäle wahtis, ja nenda laewa=meest abbiks pallus. — Laewa=mees wõttis sedda julgust ennesele temma järrele minna, ja näggi siis, et pu oksade peäl üks pawian istus, kelle käes kaks loukoera poiakest olli. Se olli hõlpsaste arwata, et se pawian need poiad olli peesast warrastanud, kui emmane loukoer ärra olli lainud, et temma nendega omma nalja woiks tehja. Laewa=mees hakkas warsti sedda puud, mis mitte wägga pakks ei olnud, mahha raiuma. Loukoer wahtis ni kaua terraste silmadega pawiani peäle, ja nenda kui se pu kukkus, hüppas temma hirmsa mõurgamisega pawiani peäle ja kääristas tedda tükkideks. Laewa=mees agga seisis ja wärrises, nenda kui üks awaleht. Kui loukoera emmane ommad poiad üsna wiggata olli leidnud, neid olli haisotanud ja lakkunud, hüppas temma ueste waese laewa=mehe

peäle, ja lakkus temma käd ja melitas tedda. Kui wägga tännoliik loukoer temma abbi eest olli, näggi laewa=mees sest, et loukoer ennast, nenda kui kassid mõnnikord tewad, laewa=mehhe jalgade ümber derus ja omma pea laewa=mehhe kã peäle panni. Kui temma sedda üks nattuke aega olli teinud, ja nenda wisti hea abbi eest olli tännanud, wõttis temma ommad poiad suhhu — nenda kui kassid tewad — ja lãks ärra. Wãrrisemissegaga ja kahwatanud tulli se laewa=mees, kes nenda wägga ärra olli ehmatand, laewa peäle, ja se tus ris kãua, enne kui temma jälle nenda rahhul jãi, et temma sedda keif wois rãkida, mis meie praes go olleme luggenud.

Ühhe waesel Roma=linna mehhel, nimmega Androkulus, juhtus se õnnetus ollewad, et temmal üks wägga walli ja kurri pãrris=herra olli, kes tedda wägga waewas ja pekssis, nenda et se waene Androkulus mitte ennam ei woinud sedda ello kannatada ja ärrajooksis, sest et temma parrem Awwrika tühja made sees nõlga tahtis surra, kui ennast ommast Jummalaga kartmata pãrris=herrast surruks lasta waewata ja pinata. Laewaga temma lãks Roma=linnast ärra ja tulli — Jummalaga warjo al, ülle Made=wahhelisse=merre — Awwrikamaale. Kui temma seäl tühja ma sees mõnned pãwad olli ümberhulkunud, ja nõlg, jãnno ja se hirmus palla, mis seäl maal on, olli kannatanud, siis temma hakkas õhkama ühhe kũlma kohha jãrrele, kus temma woiks mahha istuda, ennast jahhutada ja puhkada. Temma leidis üks süggaw kaljo=koop, lãks sisse ja istus mahha. Nattukenne aega temma olli seäl sees, siis tulli üks suur,

wanna loukoer kolme jalla peäl temma jure ja tõstis sedda neljast jalga, mis hawatud, ja werrine olli, üllesse, ja teggi Androkulussele halleda mõurgamissfega teada, et se jalg temmal wägga wallutas. Androkulus, surma hädda sees, peas aego surnud, wõttis ommale julgust, tousis üllesse ja watas järrele, mispärast siis se jalg nenda wägga werrine olli, — ja wata, oh! üks wägga suur pind olli loukoera jalla sees, ja sest olli jalg wägga mäddaga täis ja hirmus paistetanud. Androkulus tõmbas pinda wälja, wautas mädda hawast wälja, ja teggi nenda heaste, kui temma wois sedda hawa puhtaks. Kui nüüd loukoer wallo ennam ei tunnud, panni temma omma haiget kappi omma arsti kae peäle ja jäi magama. Kui loukoer üllesärkas, siis teggi temma keiksuggused immelikkud kumbed, ja tahtis nenda Androkulussele teada anda, et ta temma jure peaks jama, ja loukoera korteriga ja lauaga heaks wõtma.

Egga Androkulus ommetige sedda ei teinud? —

Jah, temma jäi ülle kolme aasta loukoera jure ja ellas rahhul ja hirmota, ja õppis nenda tundma, et wahhel kiskuja metsa-ellajatte jures parrem ellada on, kui ühhe innimesse jures, kelle süddame sees suur armolinne Jummal ei ella. — Loukoer tõi temmale lihha ja jaggas truiuste temmaga, ja ei jänud mitte enne rahhul, kui temma woera kõht täis olli. — Need keige parremad lihha-tükid tõi loukoer omma sagist iggakord kodus. — Innimenne, mõtle järrele ja õppi siin tundma, kui auwäärt üks tännolik südda on! —

Ah! kas meie kül mõtleme selle peäle, kui palju head armolinne Loja meile igga pääw teeb, ja kuidas Temma meid on armastanud, et Temma isse omma ello meie eest ärraandis, ja ennast las-
kis waewata ja pinata, et meie agga woikšime
õnsaks sada! —

Kui agga Androkulusel se ellajatte ellaminne mitte enam mele järrel ei olnud, ja tore lihha sõmisti olli ärratüddind, läks temma koba seest ärra, kui loukoer sagi peäle olli wäljalainud. Kue woi seitsme ku pärrast tulli Androkulus jälle Roma-liinna liggidale, sest et temma nüüd jubba ülle nelli aastad seält ärra olli, mõtles temma: et nüüd kül ükski enam selle peäle ei mõtle, et temma omma pärris-herra jurest ärra jookšnud. — Agga se ei olnud mitte nenda; kolme päwa pärrast, kui temma Roma-liinna olli tulnud, wõtšid Roma-liinna soldatid tedda kinni, pannid tedda ahhelasse ja wišid tedda omma hirmsa pärris-herra jure. Pärris-herra moistis warsti kōhhut, ja ütles; „Androkulus saab mõnne päwa pärrast ellawalt kiskuja ellajatte ette wišsatud!“ — Oh! kas se ka nenda ifka sündis? — Jah, se sündis. — Temma sai selle keige surema ja keige hirmsama loukoera ette wišsatud. — Agga loukoer ei teinud Androkulussele ühtegi pahha, waid temma seisis, nenda kui temma pididi imneks pannema, et Androkulus temma ees on; ja kui loukoer natukenne aega Androkulusse peäle olli watanud, läks temma tassalikkult temma jure, lippotas, rõõmsa melega, sabba, haisotas tedda ja lakkus temma käd ja jallad. Waene Androkulus, kes sure hirno eest jubba pool surnud olli, ja ühtegi

ei näinud egga kuulnud, mis temma ümber sündis, watas omnetige wimaks hirmsa lakkuja silmi, ja wata! — se olli sesamma loukoer, kellega temma ülle kolme aasta ühhes kopas ellanud. Androkulus läks warsti nenda tuttawa wisi järrele loukoeraga ümber, et Keiser Kaligula — kes selle aial Roma rigi ülle wallitses — ja keif need teised innimesed, kes sedda näggid, sedda wägga immeks pannid, ja mitte ei woinud sest arro sada, kuidas se omnetige tulli, et sesamma kulus, hirmus loukoer, kes jubba nenda paljo innimesi olli tükkideks kárristanud, Androkulussele ühtegi ei teinud.

Keiser Kaligula lastis filmapilk Androkulust omma ette tua, ja küsis temmalt: „Sead sinna, mißpárrast se hirmus loukoer sinnule ühtegi ei te, ja kuidas sinna woid teinmaga nenda tuttawal wisil ümberkäia?“ Androkulus rákis nüüd keif Keisrile; sai andeks ja sai peálegi loukoera ommale kingitud. — Nüüd káis Androkulus omma loukoeraga, kellele temma üks pael olli kaela ümber pannud, móda liina, ja sai paljo rahha ja asjo kingitud. Sesamma tánnoliß loukoer olli warsti selle järrele, kui Androkulus kopast árraláks, pütud ja Roma-liina widud.

Tiigre = metsalinne.

„Kas Mora = mees woib omma nahha muta, ja pardri = metsalinne ommad tähhed? siis woite ka teie head tehha, kes teie ollete õppinud kurja teggema.“ Jeremia 13, 23.

„Ja hunt ellab ühhes tallega, ja pardri = metsalinne maggab kitse = tallega, ja wassikas ja noor loukoer ja nuum = weis on ühheskous, ja pissoke poisike aiab neid.“ Jesaia 11, 6.

Tiigre = metsalisse nimme meie sellepärrast Piibli = Ramatust ei leia, sest et Hebreä = keles Tiigre = metsalinne, Untsa = metsalinne, Leopardi = ja Pardri = metsalinne ühhe nimme al seisawad — ja se nimmi on Namer. — Se nimmi Namer on Luterus Hebreä = kelest saksa = kele Pardre nimmelisests ümberpannud, ja saksa = kelest on ümberpandud Cestina = kele pardri = metsalinne.

Minna agga tahhan teile siin selle lomisse õppetusse = ramato sees selletada, mis saggune wahhe Tiigre =, Untsa =, Leopardi = ja Pardri = metsalisse wahhel on.

Ufia = ma Tiigre = metsalinne

on paljo hirmsam ja julgem kui loukoer, ja on se keige ussinam ja hirmsam neljajalgne ellajas maailma peäl. Sellepärrast on ka Danieli ramatus

7, 6. luggeda: „Párrast sedda nággín minna, ja wata, úks teine olli ofsego Pádrí-metsalínne, ja temmal olli nelli líino-tiwad ommas selgas; ja sel ellajal olli nelli Pead, ja wallitsust anti temmale.“ — Se táhhendab, et Aleksander, Mat-sedonia-ma kunningas, wágga ussinaste Persia-ma riki sôa sees woitis, — kolm sadda kolmküm-mend kolm aastad enne Jesusse Kristusse ma-ilma tullemisest.

Loukoer on ommetige mõnnikord helde ja an-nab armo, ja ei murra mitte lusti párrast, waid agga hádda párrast, agga Tíger selle wasto mur-rab keif kókko, innimesed ja lojused, ja sedda úhtepuhko, olgo temma níúd náljás woi mitte; ja kui temma náljane on, siis temma ei anna ka mitte armo omma emmasele ja poegadele. Gest kui temma ommad poiad árramurab ja temma emmane tahhab wasto seista, siis temma kárristab tedda warsti ka tikkideks. — Se keige pallawam Asia-ma, ja keige ennamiste hommiko-India-ma on temma ellamisese koht. Temmal on kollased, walged ja musta-tribulissed kárwad, on nattukenne penem ja pitkem kui loukoer, agga mitte nenda kôrge, temma jookseb wágga ussinaste ja hüppab wiis woi kuus künart úhhe korraga káugemale, ja temma ronrib ka pude peále ja otsib seál ahwisi ja lindusi. Linnude peált temma noppib essite sülled árra ja siis temma neid sóob. — Temma on nenda rammokas, et ta úks ellaw hobbone woi hárg woib suhhu wotta ja sellega nenda ussinaste árrahüppada, nenda kui olleks temmal úks jánnes suus. Temma láhháb ka keige surema elewanti kallale, ja kissub temma lotti árra, hüppab temma

turja peäle ja küssub lihha-tükkid temma küllest ärra. Elewant heidab ennast nisugguse hädda sees selja peäle, ja pigistab omma mõrtsukast omma raskusse läbbi surnuks, nenda peawad siis mõllemad ärrasurrema. —

Tiigre-metsalinne saab küll talsiks tehtud, agga selle jures on wägga paljo waewa ja kannatust, enne kui se ni kaugele tulleb, et temma su woib lahti tehha, ja temma keelt, mis nenda punnane, kui werri on, woib kätte wõtta. Agga mitte kogoni temma ei lasse ennese peäl ratsa sõita. Temma kannab igga aasta, nenda kui loukoer, kolm poega ilmale, ja jääb ka nenda wannaks kui loukoer. India-rahwas sõwad temma lihha, ja prugiwad temma wägga kenna nahka keige suggu asjade tarwis. Europa-maal prugitakse temma nahka hobbose tekkide tarwis. Need on agga wägga kallid, sest et nüüd mitte paljo Tiigre-metsalissi ei leita.

Untsa = metsalinne,

nimmetakse ka Amerika-ma Tiger, temma on nenda suur, kui üks karja-koer, muido agga tehha loodusse järrele, ja sagi puüdmisse wiside sees Asia-ma Tiigriga ühhe sarnane.

Hobboseid, koerad ja kassid nimmetakse ka, kui nendel nisuggused karwad ja plekkid on, kui Tiigri: Tiigri-hobboseid, Tiigri-koerad ja Tiigri-kassid.

Leopardi = metsalinne,

on Aſrika=maal koddos ja paljo piſsem, agga ka paljo kennam kui Tiger, ja nendasamma hirmus kui Tiigre=metsalinne. Aſrika=ma rahwas ſõwad temma lihha ja prugivad temma nahka; agga nemmad katsuwad ennam tedda ellosalt kätte ſada, et nemmad tedda Europa=rahwale woivad müa, woi ärrawahhetada. Temma on üks wäga illus ellajas, kelle peäle ühtepuhko römoga woib wadata.

Pardri = metsalinne,

on ka Aſrika=maal koddos jo paljo ſurem, kui Leopardi=metsalinne, agga temma ei olle mitte nenda illus, ſest et temma plekkid nahha peäl, peaneljanurgeliſſed, pea ümmarkordſed ja muido weel mitme wiſi järrel on. Hirmus on temma, kui omma suur ſu lahti teeb ja mõurgab; peaaego on temma mõurgaminne weel hirmsam kui loukoera mõurgaminne.

Keiſ need tiigre ſeltsi metsaliſſed kardawad hirmus tuld, ſellepärast terwad reisiſjad nende made ſees õſi enneſte laagride ümber tuld ja peawad nendawiſi need ellajad enneſest ärra. Se on ſe tulline müür, kelleſt prohwet Saſaria 2. peat. 9. ſalm. rägib: „Ja minna tahhan temmale olla üks tulline müür ümberringi, ütleb Jehowa, ja tahhan temma au olla keſſ temma ſees.“

Nüüd tahhame koera suggust räkida, ja täh-
hele paäna, mis metsalissed koera suggust hommiko-
ma sees ellawad.

Koera suggu teeb selle läbbi kassi suggust wah-
het, et temmal tuggewamad nurga= woi silma-
hambad on — need sawad sellepärast ka koera-
hambad nimmetud — ja nürrimad küned on, mis
mitte sisse ja wälja ei lähhä, nenda kui kas woib
neid ligutada.

Hommiko=maal ei sa koer mitte nenda, kui meil
maias petud, ja sellepärast need hommiko=ma koer-
rad ei olle ka mitte nenda innimeste ümber, ja ka
mitte nenda truid, kui meie koerad. Meie teame
jo, kui wägga koer siin perremeesst ja keik maia-
innimesst armastab, ja kuidas temma ikka maia-
innimestega ennast seltsib, ja nende eest omma ello-
ga seisab; ja sest temma meile ka wägga armas on.
Agga hommiko=maal jooksewad need waesed koerad
hopis näljatselt ulitsatte peäl ümber ja hulluwad
nenda kui ulitsa=sandid, kes siis warsti nurrisewad,
kui nemmad mitte kül ei sa. — Paulo=ramat 59, 15.
„Nemmad tullewad õhto taggasi, ja haukuwad kui
koerad, ja käiwad ümber liina. — Hulkogo nem-
mad roa pärrest, kui nemmad ei sa täis, siis jä-
go nemmad nenda ülle ö.“ —

Need koerad seäl maal söwad furnud ellajad,
kui need ka jubba üsna haifewad; otsiwad pühkmed
läbbi, ja kaewawad ka furno=kehhasi haudadest ül-
lesse, ja otsiwad nenda wisi omma hirmust nälgä
täita. Kui innimesed kohto polest sawad ärra-
hukkatud, siis wiisatakse need furnud kehhad koerte

ette. Jeremia 15, 3. „Ja minna tahhan nende peäle panna nelja suggu nuhtlust, ütleb Jehowa: moõka, neid tapma, ja koerad, neid weddama, ja linnud, mis taewa al, ja lojuksed ma peäl, neid sõma ja ärrarikkuma.“ 1. Kunningatte ram. 14, 11. „Kes Jarobeamile surreb liinna, sedda peawad koerad ärrasõma, ja kes wäljale surreb, sedda peawad linnud, mis taewa al, ärrasõma, sest Jehowa on sedda rākinud.“ 1. Kunn. 21, 23. „Ja Jehowa rākis ka Isebeli pārrast ja ütles: Koerad peawad Isebeli ärrasõma Ibraeli mūri tagga.“

Kui wägga alwaks koerad wanna aia sees Hebreah rahwadesst said petud, nāitawad meile need wannad sannad, mis meie wanna seādusse Ramato seest leiame. Jobi ram. 30, 1. „Agga niūd naerwad mind need, kes noremad mind, kelle issad minna põlgsin omma puddolajuste-koerte kõrwa panna.“ 2. Samueli ram. 3, 8. „Ja Abneri wiha sūttis põllema Isebosete kõnne pārrast ja ütles: Kas minna siis koera-pea ollen, kes Juda rahwa pārralt?“ 2. Samueli ram. 9, 8. „Ja temma kummardas ja ütles: Mis on sinno fullane, et sa olled waatnud ūhhe surno koera peäle, nenda kui minna ollen.“

Ka ue seādusse Ramato sees sawad koerad alwaks petud. Issand Jesus nimmetab need koerad, kui temma meile tahhab nāidata, mis roppud ja kurjad innimesed on. Matteus 7, 6. „Urge andke sedda pūhha koertele, ja ärge heitke ommad perlid siggade ette, et nemmad neid ärra ei sõtka omma jalgega, ja ennast ūmber ei põra, ja teid ei kīssu.“

Koera suggust on: Rebbane, Hunt, Jafal
woi Kuld-hunt, ja Hiäna-metsalinne.

R e b b a n e

on omma karwalusse läbbi kulus, ja sellepárrast
ütleb ka üks wanna sanna: Temma on nenda
karwal kui rebbane.

Rebbase pakš pea, temma pitš ja terrane nin-
na, temma wiltud filmad, ja temma terrawad kõr-
wad náitawad meile esšimenne filmapitš, kui tem-
ma meie filmade alla tulleb, et temma kurja kar-
walust táis on. Sellepárrast ütleb ka üks teine
wanna sanna jälle: Temmal on omma kurri
karwalus kõrwade tagga.

Jesand Kristus nimmetab se Herodes Galilea-
maast rebbane, (Luka 13, 32.) kui Wariserid
temmale ütlesid: „Minne wälja ja joua siit árra,
sest Herodes tahhab sind tappa. Ja Jesus ütles
neile: Minge ja üttelge selle rebbasele: Wata,
minna aian kurjad waimud wälja, ja teen terweks
tánna ja homme, ja kolmandamal páwal tulleb
mulle ots peäle.“

Esekiel nimmetab need walle-Prohwetid rebba-
sed: 13, 4. „Kui rebbased paljaks tehtud kohtade
peäl, nenda on teie prohwetid, oh Israel!“ —

Rebbase heäl on nenda, kui nore koera hau-
fominne, ja on feige waljem, kui õige kúlm on.

Temma ellab kopade sees, mis rebbase ehhitus nim-
metakse, sest et temmal ikka kaks woi nelli kambrid
omma kopade sees on, kellel ikka kaks woi weel
ennam auko on, kust temma woib sisse ja wälja
miina. Sest et rebbane mitte süggawam, kui kolm
ehk nelli jalga ma sisse ei kaewa, olli se üks kibbe
pilkaminne, kui Tobias se Ammoni-mees ütles:
(Nemia ram. 3, 35.) et rebbased se allum müür
Jerusalemma liina ümber piddid woima alt beneks
kaewata. „Ja Tobias se Ammoni-mees olli tem-
ma jures ja ütles: Peaks agga rebbane senna
peäle minnema, mis nemmad üllesehhitawad, siis
kissuks temma tükk nende kiwwi müri mahha. —“
Kes siis sedda mitte ei moista, et se ehhitaminne
fant olli? Rebbane on wägga murrelik selle eest,
et temma auko üllesse ei leita, ja lähháb sellepär-
rast wiis woi kuus wersta ommast pessast ärra,
kui temma sagi peäle wälja lähháb. Sellepärast
ütleb ka üks wanna sanna warrastaja innimesest:
Rebbane ei püa ial omma ehhitusse peäl. — Se
tähhändab nenda paljo, et üks kawwal warras ial
seäl ei warrasta, kus temma koddos on, waid kau-
gemale lähháb. Mis rebbane mitte wäggise ja
rammoga ei woi tehha, sedda temma teeb kawwa-
lussega; agga ni kawwal, kui temma ka on, saab
temma ommetige innimestest ja teiste ellajattest
pütud ja surmatud. Temma ellab ülle keige ma-
 ilma põhja made sees, ma al kopade sees, ja sööb
kanno ja tuisi, hanned ja pardid, ja muido weel
keiksuggu lindusi, mis temma agga woib kätte sada,
temma sööb ka jannesid ja orrawaid, munne ja
juusto, pima ja woid. Kui temma agga sest heast
ühtegi ei leia, siis temma on ka rahhul, kui tem-
ma rottisi ja hiresi, maddosi, sissalikkud ja kárnast

Konda saab. — Agga temma on ka maias ja sööb wägga hea melega messi, mis temma nenda hästi messilaste, kui ka örrilaste ja mets-messilaste käest ärrawõttab; ja temma ei holi sest ühtegi, kui need tedda ka wägga nõelawad; mis teeb ja kannatab üks maias mitte keik, kui temma agga üks hea su täis kätte saab! —

Temma suine nahk on sandim ja alwem kui temma talwne nahk; ja need kennad mustad rebbase nahhad, maksawad kolmkümmend ja nelli kümmend hõbbe rubla; ja mõnned innimesed rääkiwad, et nisuggune must rebbase nahk, kui temma õige hea on, ka kuus sadda ja tuhhat hõbbe rubla maksawad. Need mustad rebbased ellawad Norra=maal, Laplandi= ja Siberi= woi tuhja=maal.

Nüüd minna tahhan teile rääkida, mis wiisil rebbane wähti püab ja neid kätte saab, ja ennast kirpudest puhhastab. Kui kirbud tedda wägga waewawad, ja temma neist ühhe korraga tahhab lahti sada, siis temma wõttab üks nattukenne heina suhho ja lähhab siis taggasipiddi pitkamisse ja tassailukeste ikka süggawamast ja süggawamast we sisse, et kirbud aega sawad, ikka nattukenne awalt kaela peäle, ja kaelast pea peäle, ja peast ninna peäle, ja ninnast heinade peäle ronnida. Kui kirbud nüüd keik heinade sisse on läinud, siis rebbane lassab ennast ühhe korraga we alla, ja upputab nenda wiisi keik kirbud korraga ärra. — Kas se polle mitte karwalus? —

Kui temma wähti tahhab püda, siis temma pistab omma sabba, mis karwadest paks on, we

sisse, wáhhid hakkawad omma sórradega keif kinni, mis nende liggi tulles, ja ei lasse mitte enam lahti, kui nemmad ka peaksid omma sórrad woi ka omma ello kautama. Kui nüüd üks hull wáhki sabba külles kinni rippuwad, siis temma lähháab we seest wálja, ja sóób üks teise järrel árra.

Enne kui temma órrilaste ja messilaste káest met kátte saab, peab temma neid keif surmama; ja sedda temma teeb nenda wiisi: Temma pistab omma ninna órrilaste woi messilaste pessa sisse, ja jááb nenda káua seisma, kui temma ninna órrilastega woi messilastega táis on; siis temma lähháab ussinaste árra ja loób omma ninna úhhe kirowi woi pu wasto, ja sóób keif need órrilasted ja messilasted árra, mis ma peale kukkuvad. Sedda temma teeb kolm, nelli woi wiis korda, nenda káua, kui pessa nendest túhhi on; siis temma hakkab, ilma háddata, keif messi peshaga túfikis árrasóma.

Mónnikord temma heidab ennast mahha ja sirrutab keif nelli jalga wálja, nenda kui surnud, ja peab hinge kinni. Kui nüüd üks kiskuja lind tulles, kes arwab, et se üks surnud kehha on, ja temma külgest tahhab nokkida, siis rebbane puab tedda ja sóób tedda árra.

Nenda peab rebbane siis omma saki karwalusfega ja kannatusfega puúdma, sest et temma pissokenne ja rammota on, ja sellepárrast temma on omma karwalusse lábbi hirmus.

S u n t

woib agga omma saki nenda hâsti karwalussega kui wâggise püda, sest et temma paljo surem ja rammosam on, kui rebbane. Temma ei karda ka mitte suri ellajad ja innimesssi, ja kui temma wägga näljane on, siis temma lähhäb ka innimeste kallale ja kiskub lapsi, naesi ja mehhi tüfideks ja sööb neid ärra. —

Hunt on nenda suur, kui üks lihhonikko koer, ja on ka peaaego temmaga ühhe sarnane. Temma ellab ülle keige ma-ilma, ja temma karwad on punnakad. Agga ka üsna walged ja üsna mustad huntisi on mõnne made sees. Temma kannab igga aasta nelli, ni kaua kui seitse poega ilmale, ja ellab kakskümmend ehk ka kakskümmend wiis aastad. Sest et hunt ilma täitmata lihha järrel on, innimesssi ja lojussi arramurrab, ja kogni surnud hauast wäljakratsib, on temmal, ja sure õigussega, keige Europa=ma sees, ühtepuhko surm selja tagga, sest et iggäuks, kes tedda mahha lasseb woi püab, krono polest üks pandud hind saab, tahhetakse et hundid hopis ma-ilma peäle peaksid ärrakadduma. Britania, Irlandi ja Saksa=maal ei olle ammo mitte hunti leida, et need maad kül ennemuiste neist wägga täis ollid; agga Norra=maal on weel wägga paljo huntisi, kes neid waesed innimessted seäl wägga waerawad.

Päwa aego on hunt keige ennamiste pakso metsa sees ja istub seäl pakso põesade wahhel; õse agga temma tulleb seält wälja, ja otsib, et

temma lambad, kitsed woi siggo kätte saab; — ja kui temmal neid kül on, siis temma ei te inimestele ühtegi, waid temma põggeneb weel nende eest ärra. —

Temma hais on nenda terraw, et temma ial mitte, kui temma metsast wäljatulleb, muido ühhe kōhha peäle ei jookse; temma teab iggakord, kui üks loom liggidal woi kangel on, kas lammast kōib woi seisab, ja nenda wisi temma tulleb siis ussinaste woi pitkaminne omma saki püüdma.

Kui hunt ühhe sure ellaja wasto mitte üksi woimust ei sa, siis peab temma emmane tedda aitama. Kui agga hārg, woi karrokoer woi muido üks suur ellajas on, kelle kallale hunt tahhab minna, ja nendest üksi mitte woimust ei sa, siis temma kutsub weel teised hundid kōkko, ja siis lähhawad nemmad keik selle ellaja kallale. On need hundid sest ellajast woimust sanud, siis lähhab jälle igga üks omma teed. — Kui hunt ühhe kitsi ei woi warsti kätte sada, siis temma heidab ennast ühhe põesa alla rohho sisse mahha, ja otab ni kaua, kui se kits tulleb ja sest põesast tahhab lehtā sūa; on kits seäl, siis hunt wõttab tedda kinni ja murrab tedda ärra. Nendawisi temma ka wassikad ja sällud püab. On agga kits woi lammast ühhes tallis kinni, siis

tedda karjast ärra, sest et temma koera eest jookseb, ja koer temma järrele. On nüüd koer karjast ärra, siis tulleb issane hunt ussinaste ja wiib üks lammas suus ärra, ja jookseb sellega nenda ussinaste, et karjane tedda kätte ei sa, kui temma kül nenda julge on, hundi järrele minna. Seäl, kus hundid ellawad, on sant karjane olla. Kül kaewatakse hundile aukosi, kül lastakse temma peäle ja aiatakse ka koeri temma kallale, agga se on ommetige mõnnikord keif muido. Ja hea karjane peab kurwa melega sedda näggema, kuidas hunt õige temina silmade al lammas ärra wiib. Tullega wiib hundid keige parremaste karjast emal hoida. Sellepärast kannawad ka reisiad ja karjatsed nende made sees, kus paljo huntisi on, ikka taela ja kiwi omma jures, et nemmad warsti, kui üks hunt nähha on, woi kui nemmad kulwad, et üks hullub, tuld ülles woiwad lüa. Kui agga siiski weel hunt nende peäle tulleb, siis nemmad woiwad rõõmsad olla, kui temma ühhe lammas kallale lähhab ja innimest rahhule jättab.

Mis teie sest arwate? Awrika maal lähhab mõnnikord hunt loukoeraga sagi peäle wälja. Üks reisia, kes omma reisidest paljo on kirjotanud, ütles: et temma mitto kord on kuulnud, kui hundid mõurgawa loukoera kõrwas on hullunud; ja et nemmad kokko warrastamisse peäle wälja lähhawad, on se reisia isse surma hirmoga tähhele pannud. Sest, kui temma ükskord ühhe Neegeri hone sees õ maial olli, tullid, nattukesse aega pärrast sedda, kui nemmad keif ennast ollid magama heitnud, üks hunt ja loukoer äkkitselt hone

peäle jookstes. Kui need hirmsad woerad hone ette tullid, siis nemmad tousid püsti, ja hüppasid esimeste jalladega pu kattuse peäle, kus kallad kuiwamas ollid, ja wõtsid seäl kallo mahha; ja kui nemmad sedda ollid teinud, siis nemmad läksid üsna tassa jälle ärra. Kas need ei olnud mitte wisakad wargad? Selle reisia hirm turis se lord agga mõnned silma pilgud, sest et need wargad sel õsel mitte ennam taggasi ei tulnud.

Huntide nahhadest tehakse hobbose=tekkid, ja muido weel keik suggused soiad rided. Nende lihha on sandi maoga, saab agga ommetige mõnnes kohaas, ma=ilmas södud. Hundi hambad panakse pitka pu warrede külge, ja kullaseppad, pilditaggiad ja ramato=kokko=pokiad prugiwad neid sillitamisse tarwis. Ka hõbbedaga sawad hundi hambad siise kanditud, ja weikeste lastele kaela ümber seutud, sest, et nemmad siis, kui hakkawad hambad teggema, sedda suhhu woiwad wõtta, ja hamba lihha seäl külges woiwad öeruda, ja nenda nende hambad siis ussinaminne ja kergeminne wälja woiwad tulla.

Hirmsamad kui hundid, on agga need innimesed, kes Issanda Jesusse jüngrid tahhowad olla, ja selle nimme al keiksuggused pörased asjad õppetawad, ja jüngrid omma liggi tõmbawad. Apostlide teud 20, 30. „Ka teie ennese seast sawad tousma mehhed, kes pörased kõnned rägiwad, et nemmad woiksid jüngrid ennese järrele haukutada.“ — Misuggused lähhawad lamaste ridis, se tähhendab, nemmad näitawad agga nenda wälja, et need meie kalli Karjatse lam-

bad on, kelle karri nemmad ommetige wägga hea melega tahhawad hukkata. Hoidke ennast nisuguste eest! — Matteus 7, 15 — 20. „Agga hoidke ennast walle prohwetide eest, kes teie jure tullewad lammaste ridis, agga seestpiddi on nemmad kiskujad hundid. Nende wiljast peate teie neid tundma. Kas wina-marjo noppitakse kibbo-witsust, ehk wigi-marjo ohhast? Nenda igga hea pu kannab head wilja, agga pahha pu kannab pahha wilja. Hea pu ei woi pahha wilja kanda, egga pahha pu woi head wilja kanda. Igga pu, mis head wilja ei kannu, raiutakse mahha, ja wisfatakse tullesse. Sepärrast nende wiljast peate teie neid tundma.“

S a k a l

woi

Kuld = hunt

on nenda suur kui rebbane, temmal on kollased punnakad karwad, ja temma ellab Awrika- ja hommiko-Asia-maal, sööb piisokessi ellajad, ja kui temma neid woib kätte sada, ka piisokessi lapsi, ja muido weel mitmesugused asjo. Se on se ellajas, kellega Simson Wilistri rahwast nuhtles. Piible-ramatus meie loeme rebbane; agga Desbrea Piiblis on temma nimmi Schaghal — ja se tähhendab ni paljo kui kuld-hunt — sellepärrast se ka minno mötte järrele õigem on, se ellajas kuld-hunt nimmetada; ja omma kehha lo-

dusse ja ellamisse wisi järrele temma on ka ennam hundiga kui rebbasega ühhe sarnane. Ja kalli jallad on kõrgemad kui rebbase jallad, ja temma pea ei olle ka mitte nenda paks, kui rebbase pea, temma ninna ka mitte nenda terraw, ja temma sabba ka mitte nenda karwane, kui rebbasel; temma ei olle ka mitte nenda karwal, ei ehita ka mitte ennese pessa ma sisse, nenda kui rebbane, waid temma ellab sure seltsiga metsfades ehk kõrbede sees; temma on ka hõlpsam puuda, kui rebbane. — Kohtomoistjatte ramat: 15, 4. „Ja Simson läks ja wöttis kolm sadda rebbast kinni, ja wöttis törwaksid ja panni sabba sabba wasto, ja panni ühhe törwakse kest kahhe sabba wahhele“ n. t. s. Jakal sööb ka wägga hea melega innimesse lihha, ja lähhab nenda kui Hiiana-hunt furno-haudasi otsima — Paul 63, 11. Tedda peab ärraantama moõga kätte: rebbaste ossaks pearwad nemmad sama“ — ja sedda ei te rebbane mitte.

Jakali hulluminne, mis wägga sant kuulda on, on nenda kui ühhe tiggeda lapse küssendaminne, mis ikka: Si, ii! karjub, ja sellepärrast tedda nimmetakse ka Hebreakele Sijim. Jesaia 34, 14. „Ja metskassid tullewad Sida wasto, ja karrune tont hüab teise wasto, isfigi Lilit wöttab seäl hingada ja leiab ennesele hingamisse asset.“ — Jeremia 50, 39: „Sepärrast ellawad seäl metskassid Si-metsalistega, ja seäl ellawad surispea kulli poiad; ja seäl ei ellata ennam ei iggaweste, egga olle asset põlwest põlweni.“

Need wannad mürid, mis weel Palästina ärrarikkutud liinadest seisawad, on nüüd õige Siji-

metsaliste woi kuld=huntide pessa; ja ühtepuhko on reisi- ja nende hullumist seäl kuulnud. Ja nenda on siis ka jälle suur Jehowa sanna tõeks läinud, mis Temma omma Prohwetit Jeremia su läbbi on ütlenud: Jeremia nutto=laul 5, 18. Sioni mäe pärrast, mis ärrahawititud: „Rebba= sed kõndiwad seäl!“

Siäna = metsalinne

on ka üks neist keige hirmsamast ellajattest ma ilma peäl. Temma on palju kurjem kui hunt, ja ei kardä mitte Tiger=kassi ja Leopardi, ja hak= kabli Loukoera wasto; ja lähhäb ni hästi päwa kui öse saki peäl wälja. Temma sööb nori pu= juri, innimesi ja ellajaid; agga need keige mag= gusamad su täied on temmal lammas ja innimesse lihha. Kui Siäna=metsalinne ennast ükskord in= nimesse ehk lammas lihhas on täis sönud, siis hoidko Jummal sedda maad, kus sees temma el= lab, sest et temma siis ühhe lühikesse aia sees sured lammas=karjad ja hulk innimesi ärramurrab, ja mitte enne se murdminne mahha ei jätta, kui keik temma ümber seäl surnud on. Ka surnud innimesse kehhad temma wägga hea melega sööb; sellepärrast temma otsib surno=aiad ja kabbellid ülles, ja kratsib omma jalladega surnud hauadest wälja. Soade sees temma lähhäb ikka senna, kus innimesed woitlewad, sest et innimesed, kes söas sawad ärratappetud, mitte ei maeta, kui nem= mad ka ma sisse pannakse, ommetige mitte palju mulda nende peäle ei katteta.

Uwrika ja se soiem Asia ma on temma ella misse paik. Temma on nattukenne korgem kui hunt, agga mitte nenda pitk; temma korwad on pitkad, ja rippuwad mahha; temma karwad on prunikad kollased; temma ninna on nurri. Kaljo aukude ja ma al kopade sees temma ennast ullespeab, ja saab kahhekümnest ni kaua kui kolmekümne aastaks. Temma kâib ikka mahharippuwa peaga, nenda kui üks kurjateggia, kes omma filmi ei tohi üleslûia. Kui temma korwale woi taggasi tahhab wadata, siis temma ennast keige kehaga peab ümberpõrama, nenda kui sigga, sest et temma kael wägga kange on.

Nâlgas woib temma wägga kaua seista; ja nenda temma woib ka wägga kaua hüppata, ilma et temma ärrawâsib. Ja sellepârrast on se ka wägga raske ja waewalinne tedda tagga aia da. Se on jubba olnud, et mõnnikord üks paar sadda tallopoega wemlade ja kirowidega, ja paljo koeri ühhe ainsa Hiâna on taggaaianud, ja ommetige ei olle tedda kätte sanud. Ja mõnnikord lähhawad ka jäägrid ja soldatid püksidega muido temma wasto woitlema.

Hiâna metsalisse lihha on wägga sandi maoga, ja temma nahk ei kõlwa ka mitte paljo. Talsiks tedda ei woi mitte koggõni tehja; kûl inimesed on katsunud, tedda usna norelt ulleskaswatada, kûl nemmad on tedda peksnud, kûl tedda melitanud, kûl tedda lastnud nâlgas seista, agga keik olli muido. Sellepârrast meie same ka wägga arro siin Europa maal Hiâna metsalist nâhha.

K a r r o.

Karrud on kähhesuggused : ma-karrud ja we-karrud. Ma-karrud ellawad ifka ma peäl ; we-karrud woi walged karrud ellawad jälle ennam we sees ja jae peäl, kui ma peäl. Need on möllemad hopis isse modi ellajad, nenda heast omma kehha lodusse, kui ka omma ellamisse wisi järrel.

Ma-karro on üks laist ja nurrikas ellajas, temma wannund karwad on mustad woi punnakad prunid, temma kappad tallad on laiad, ja sest, et karro keige talla peäl woib seista, need teised immetajad ellajad agga warwade peäl woitwad seista, nimmetakse karro : talla-kaia.

Karro sabba on lühhikenne ; temma ronnis wägga hea melega pude peäle ; ja sööb met, ja pima, põllo- ja pu-wilja ja keiksuggu piisofessi ellajad ; ja lähhab ka, kui tedda luakse, woi kui temma saab kurjaks tehtud, innimeste peäle, ja kissub neid lõhki, woid hawatub neid surma peäl ; temma ellab kaks-kümmend woi kaks-kümmend wiis aastad, ja kannab igga aasta kolm woi wiis poega ilmale.

Preisi-, Pohla- ja Wenne-ma, ja keik Europa-, Asia- ja Amerika-pohja-maad, on karro isma-maad. Ja ennemuiste ollid ka Palästina, Awrika- ja ka Saksamaal wägga paljo karroft. Wanna Roma-liina mehhed lassid omma kommedite tarwis Libia rigist — Awrika-maalt — karrud tua. Ja need wanna Saksama rahwast

ollid dód ja páwad Karro nahhade peál pitkali ja maggasid ja laislesid nende peál; sellepárrast dódakse ka sest áegust, kui úks innimenne úhtepuhko laisleb: temma on Karro nahha peál pitkali.

Keige talwe Karro maggab, sest et temmal siis úhtegi ei olle, mis temma woib süa. Karro pessa on keige ennamiste ikka pakso, takskümmend woi kolmkümmend künart kõrge pude peál, agga mõnnikord on temma pessa ka pu jurede al, ja pakso poesade sees. Et temma agga kuitwas ja sojas woib maggada, selle eest temma murretseb wágga, temma teeb ennesele úks asse kuitwa lehedest, ja saamladest ja kattab omma pessa üllewalt aodega, saamladega ja rohoga nenda kõrwaste finni, et wihm mitte kōgoni temma pessa ei woi saiaada.

Karro heäl on úks umne nurrifeminne, ja úks jämme mammifeminne. Kui Karro noor on, siis temma oppib tantšina ja trummi löma, ja muido weel keiksuggused naljakad asjad. Pohla rahwas püüdwad Karro messiga, mis nemmad on winaga läbbi segganud. Kui se messi mõnned minnutid Karro kehhas on, siis temma jääb uimaseks, ja woib ilma häddata pütud ja finni seutud sama.

Mõnned Karrud on nenda sured, kui piisofesed härjad; ja arro leitakse ka walged maKarud. Karro lihha mekkib hea ja saab iggas kohas södud, keige ennamiste agga on temma jalla tallad, ja temma reied wágga head su täied; ja maiad innimesed maksawad wágga paljo rahha nende eest.

Need mustad farro=nahhad annawad head ja uhked sani tekkisi, grannaderi mittsisi, puhwid, ja muido weel keiksuggused sojad ridid.

Walge=farro woi we=farro, on paljo surem kui ma=farro, ja mittokord nenda suur kui hárg. Temmal on pitkad walged farwad, ja on úhhe farja=koeraga wágga úhhe sarnane. Temma el-lamisse koht on Króonlandi=ma, Wahhe=mággi ja suur Jáe=merri, mis Wahhe=mággede naabres on. Temma sóob lindusi ja kallo, surnud úlgisi ja wolaskallo. Temma on kawwalam ja ussi-nam, kui ma=farro, hüppab merresse, ja uiub, ja lähháab we alla, ja hakkab wapraste innimeste wasto, ja hawab neid mittokord surma peále.

Need walged farrud hoidwad wágga kofko. Kui úks hádda sees on, tullewad teised warsti appi. Wanna farro ruttab noortele appi, ja no-red wannate appi, ja móllemad lassewad ennast enneminne surnuks lúa, enne kui úks teist mah-ha játtab. Need wolaskalla=puúdjad tewad en-nesele walge farro nahhast kassukad, ja Króon-landi=ma mehhed sówad ka temma lihha.

Kui Israeli rahwas kunningatte al seisid, siis ollid weel paljo farrusi Palástina=maal. Amos 5, 19. „Se on otsego, peaks mees loukoera eest árrapóggeneima, ja farro tulleks temma peále.“ — Se on wágga immeks paína, et need metsa-ellajad nenda sammoti on Palástina=maalt árra kaddunud, kui need rahwas, kelle párris se ma-olli. Kui minna úhte tantsi=farro náán, siis minna pean iggakord kunninga Hiskia peále mõt-

lema. Jesaia 37, 29. „Sepárrast et sinna minno wásto wihhastad, ja sinno liigjulguš toušeb minno fórwade ette, siis tahhan minna omma ónge sinno ninnasse panna ja omma sulist sinno moffkade wahhel ja sind taggasi wia sedda teed, mis sinna olled tulnud.“

Karro wihha, kui temma poiad on árrawoetud, on hirmuš, ja on Judi-rahwa al wanna sannaks jánud. Wata 2. Samueli ram. 17, 8. „Ja Usai útleš: Sinna tunned omma issa ja temma mehhed, et nemmad wággewad, ja nende súdda wihha táis on, kui karro, kelle káest poiad wáljjal árrawoetud; ja sinno issa on sóddamees, ja ei já mitte óseks rahwaga wáljale.“ Óppetusse sannad 17, 12. „Tulgo karro, kes poiast lahti sanud innimesse wásto, agga mitte halp omma meletuma wišiga.“

Teile on wist úks kónne mele tulnud, kui teie karrust luggesite, mis úlleannetuma lastele máenitsusseks on kirjotud. Os. 10, 5. „Peteli se Jummalamaia olli kunninga Zerobeame al úhheks ábba-jummalamaiaks jánud; ja seál kus Jummalamaia saab úmberpóordud, seál lähháwad ka lapsed hukka.“ Kuidas meie loeme 2. Kuningatte ramatus 2, 23. „Ja Elisa se mees Jehowa mele járrele láks úlles Peteli, ja kui temma olli sedda teed úllesminnemas, siis tullid pissokessed poisid lihnast wálja, ja pillasid tedda, ja útlešid temmale: Tulle úlles sinna paljas-Dea, tulle úlles sinna paljas-Dea! Ja kui temma taggasi watis ja neid nággi, siis wandus temma neid árra Jehowa nimmel; ja kaks karro tullid met-

fast wälja, ja kiskusid neist lõhki nelli kummend ja kaksk." Nenda wiisi prukis Jehowa Jummal ka neid metsa-ellajad omma rahwast nuhhelda.

M ä ä r.

Määr on se keige hullem unne-kot keige nende teiste ellajatte hulka. Temma maggab keige se pääw, ja pool õ, ja süis weel se keige talwe, ja nenda kokko ülle kolm werendit ennese ellust.

Nemmad on üks selts karro suggust, kellega nemmad omma kehha lodusse ja ellamisse wiisi järrele mitmes tükkis ühhe sarnatsed on. Määr on nenda suur, kui üks rebbane, woi kui üks pissokenne puudli-koer, temmal on pitkad paksud walged, punnased ja mustad karwad; rebbase pea ja koera mok, pissokessed lühhikessed jallad, agga temma sabba on wägga pissokenne; temma ellab hommiko-Asia ja Europa-maal keige paksema metsade sees kaks woi wiis sülda süggawas ma al, ja sööb rottisi, hiresi, lindusi, põllo-wilja, keik suggu juresi ja pu-wilja; toob igga aasta kolm poega ilmale ja ellab keige ennamiste ühheksa aastad.

Temma taggumiste jallade wahhel on üks raswa-kot, senna sisse temma panneb talwe, kui temma maggab omma ninna; wiist temma süis seält omma raswast talwe ülle sööb.

Määr woib talsiks tehja, ja siis temma jooksseb nenda kui kas maias ümber, ja püab hiresi ja rottisi. Ugga innimesesed ei te sedda mitte hea melega, sest et temma ka kanno ja hanneski, ja muido weel keik mis ellab, ja kellest temma woinust saab, ärramurrab ja ärrasööb.

Mära lihha woib süa; ja temma nahk, mis tuggew on, mitte wihma woi märga läbbi ei lasse, ja wägga kaua wasto peab, prugitakse keiksuggu asjade tarwis; sest tehakse: paunad, jäägri-taskud, ja reisi-kastid. Temma pitka karwadest tehakse maaldri-pinslid.

Üks koer lühhikeste ja kõwwera jalladega, kes sellepärast ka määr-koer nimmetakse, on temma keige pahhem waenlane; sest et se koer mära auto romab ja tedda wälja aiab ja surmatab, woi keige wähhemast nenda kaua finni peab, kui jäger tulleb ja mära mahha lassseb. Ka rebbane aiab mära august wälja ja ehhitab ommale seal sees pessa.

Israeli rahwa koggodusse=telgi wäljaspoolne kätte olli ka mära nahhadest. 2. Mos. 26, 14. „Ja te selle telgile kättet punnakaisi jära nahkadest, ja jälle üks kätte mära nahkadest selle ülle.“ Wata ka 2. Mos. 36, 19. ja 39, 34. — Koggodusse=telgil olli üks kolme korrane kätte, kuidas meie loeme 2. Moseesse ramatust 1, 13.

Urmsad luggejad, kui need kallid pãwad tul-
 lewad, kui teie sest tõdõst puhkate, misga teie
 ennesele toidust ja riet omma kehale murret-
 sete, ja Jehowa Jummal tahtmisse järrele,
 kes Issõ sedda pãwa on õnnistanud ja puh-
 hitsenud, Jummal - kotta lähhãte ennesele
 hinge-leiba toma, siis wõtke, kui teie kirrikust
 ollete koddõ tulnud, woi koddõ omma pühha
 palwed ollete teinud, ka pãrrast se ramatõken-
 ne kãtte, ja õppige seãlt seest tundma, kui
 wãgga targaste Jehowa Jummal Ennast on
 omma Lõmisse lãbbi meile arwalikkõks tei-
 nud. Ja, kui meie keik, mis Jummal on lo-
 nud, hakkame õige tãhhãle pannema, siis meie
 peame süddamest hüüdma: Jah, Jehowa
 Jummal, Sinna olled üksi se keige surem ja
 se keige wãggewam, sind kidad minno südda
 iggaweste iggawesõeks aiaõs!

Agga unnustagem ka mitte, mis Joannes
 meile ütleb: Algmisõses olli se Sanna, ja se
 Sanna olli Jummal jures, ja se Sanna
 olli Jummal. Sesamma olli algmisõses Jum-
 mala jures. Keik asjad on Lemma lãbbi teh-
 tud, ja ilma Lemmata ep olle ühtegi tehtud,
 mis tehtud on. Ja se Sanna sai lihhaõs,
 ja wõttis kui ühhes maias meie seas ellada —
 ja meie nõggime Lemma au, kui Issast aino-
 sündinud Poia au, tãis armo ja tõt. Lem-

ma olli ma-ilmas ja ma-ilm on Temma lāb-
bi tehtud, ja ma-ilm ei tunnud Tedda mitte.
Temma tulli omma sisse, ja need ommaksed
ei wōtnud Tedda mitte wasto; agga ni mit-
to, kui Tedda wasto wōtsid, neile andis
Temma melewalda Jummal lapsiks sada,
kes Temma nimme sisse uskwad.

Jah, meie tahhame ka, armsad luggejad!
Jummal lapsed olla, ja ikka ennam ja en-
nam õppida tundma, et suur armolinne Jum-
mal Ennast meile on kaks korda arwalikkuks
teinud, esite omma lomisse sees, ja se kallab
meile auustamist ja immetellemist süddamesse;
teiseks et Jehowa Jummal innimeseks jäi,
ja se kallis nimmi Jesus Kristus ommale
andis, mis nenda paljo kui Onnisteggia tās-
hendab, ja se näitab meile, kui wägga Tem-
ma meid on armastanud, ja kallab meile
tänno ja armastust süddamesse.

Jah, meie tahhame keigest süddamest Jum-
mala lapsed olla, ja waljuste tunnistada, et
Jesus Kristus meie iggawenne Jummal on,
kelle lābbi keik asjad ma-ilma peal on lodud,
ja kelle lābbi meie õnsaks same, kui meie om-
mad pattud tunnistame, ja Temma armo peä-
le lodame.

Üksford tulles Kristus weel, siis peawad
Tedda keik nāggema omma au sees, agga

nendel keik, kes mitte temma nimme sisse ep
olle uskunud, on Temma siis üks walli kohto-
moistja. Olge rõõmsad teie keik, kes sedda
põawa ei pruugi mitte karta!

Agga mis toob meile Kristusse koggodus-
se õnnis põlli keigewiimsel aial?

Rõõwed ja poudsed maad on rõõmsad,
Ja nõmme=ma on wägga rõmus,
Ja ditsed kui roosike.

Nemmad peawad hästi ditsma
Ja wägga rõõmsad ollema
Ka sure rõmo ja diskamisega;
Libanoni au,
Karmeli ja Saroni suur au
On temmale antud;
Nemmad sawad Jehowa au,
Meie Jummalala suurt au nähha.

Kinnitage käd, mis lõdwad on,
Ja tehke tuggewaks need põlwed,
Mis kormistawad.

Üttelge neile, kes on äkki melega:
Kinnitage ennast, ärge kartke mitte;
Wata, teie Jummal tulles kätte maksma,
Jummalala tasumisega
Tulles temma, ja sadab teile abbi.

Siis peawad pimmedatte silmad
Lahti sama, ja kurtide kõrwad lahti sama.

Siis peab se, kes jalloto, hüppama kui hirw,
 Ja keletuma keel rõõmsaste laulma ;
 Sest wessi keeb ülles kõrbes,
 Ja jded laggeda ma seest.

Ja nõmme = ma peab järweks sama,
 Ja kuiw = ma wee hallikaks ;
 Need waggad peawad maggama,
 Kus lendawa maddude ello = asse on,
 Rohhi peab sama pillirouks ja kõrkiaks.

Ja seäl peab ollema sild ja te ;
 Ja sedda peab pühhaks teeks hütama ;
 Kes rop on, ei woi seäl peäl käia,
 Waid se on teiste heaks ;
 Kes sedda teed käib,
 Se ei woi ärraeksida,
 Ei meletumadke.

Seäl ei pea loukoera ollema,
 Ja kiskuja metsalinne
 Ei pea mitte senna üllesminnema,
 Egga seält leitama ;
 Agga kes on lunnastud,
 Need käiwad seäl.

Ja JEHWA lunnastud tulleswad taggasi,
 Ja lähhawad Sioni diskamissegaga ;
 Ja iggawenne rõõm on nende Pea peäl :
 Nemmad sawad kätte lusti ja rõõmu,
 Agga kurbdus ja dhkaminne põggenewad ärra.

Jesaja 35.

Õistage Jehowale keige Ma rahwas!
Tenige Jehowat rõmoga,
Tulge Temma ette rõõmsa lauloga.

Õppige tundma, et Jehowa Jummal on.
Temma on meid teinud, ja ei mitte meie issi,
Õmmaks rahwaks ja omma karja lambuks.

Tulge Ta wärrawist sisse tännoga,
Temma oudest sisse kitussega;
Tännage Tedda, kiitke temma nimmi.

Seft Jehowa on hea,
Temma heldus festab iggaweste,
Ja Temma tõsõidus põlwest põlweni.

Paul 110.

Esimesse jaggo
D t s.

Handwritten text at the top of the page, appearing to be a header or title, possibly including the name of the institution or the subject of the document.

Second line of handwritten text, likely providing a date or a reference number.

Third line of handwritten text, possibly a recipient's name or a specific address.

Large, highly stylized handwritten signature or name, possibly "John A. Smith" or similar, written in a cursive script.

Very large, faint handwritten numbers, possibly "1845", written in a large, sweeping cursive style across the bottom half of the page.

S u h h a t a j a .

Lehhe kũlg.

1.	Ma: ilma lehha ja temma jaud	5.
2.	Europa: ma	7.
3.	Ufia: ma	7.
4.	Awrika: ma	7.
5.	Amerika: ma	8.
6.	Australia: ma	8.
7.	Jae: merri	9.
8.	Ma: ilma: merri	9.
9.	Dhto: merri	9.
10.	Made: wahhelinne: merri	9.
11.	India: merri	9.
12.	Wenne: ma: riif	10.
13.	Europa: Wenne: ma	12.
14.	Ufia: Wenne: ma	16.
15.	Amerika: Wenne: ma	17.

16.	Lominne	18.
17.	Ellajatte:riik	20.
18.	Taimede:riik	21.
19.	Kiwwide:riik	22.

20.	Immetajad ellajad	23.
21.	Linnud	25.
22.	Külma werrega ellajad	26.
23.	Kallad	26.
24.	Puddu:ellajad	26.
25.	Uksid woi pehme lehhadega ellajad	27.

26.	Ahwid	30.
27.	Urangutang	39.
28.	Pawianid	43.
29.	Määrkassid	44.
30.	Makid	46.

31.	Nahl:hired	49.
32.	Wampirid	50.

33.	Hiir	52.
34.	Usta; ma mut	53.
35.	Hüppaw hiir	54.
36.	Jannes	55.
37.	Siil ja Sea; siil	56.
—————		
38.	Kiskujad ellajad	61.
39.	Loukoer	61.
40.	Tiigre; metsalinne	79.
41.	Usta; ma Tiigre; metsalinne	79.
42.	Untsa; metsalinne	81.
43.	Leopardi; metsalinne	82.
44.	Pardri; metsalinne	82.
45.	Rebbane	85.
46.	Hunt	89.
47.	Jafal	93.
48.	Hiäna; metsalinne	95.
49.	Karro	97.
50.	Määr	101.

Handwritten cursive text, possibly a signature or name, written in dark ink on aged, stained paper. The text is highly stylized and difficult to decipher, but appears to consist of several large, flowing characters. The ink is dark brown or black, and the paper is heavily discolored with numerous brown spots and stains, particularly around the writing.

No